

Ф. СИТО

ДВІ НОВЕЛИ З ЦИКЛУ „ВУЛИЦЯ“

І. КУЧМА

На гомінкій, галасливій вулиці «Першого Травня» підставив мені безпритульний хлопчисько ногу:

— Що, не впізнав?

Я впізнав його. Це мій приятель колишній, Хаїмко Жевжик.

За голоднечі ми вдвох мандрували під вагонами у вугільних ящиках. Були в Тамбові і в Києві; в Москві й у Криму; в Курському і Лозовій. *и в Лозовій жэл—омэведзя оППі лмохэледо-он ивиуіу—овлэ иэходния оППі* прочуханки нам давали нарівно, як було впіймають на гарячому.

Ми зупинились біля великої їдальні, сперлися на вітрини. В грубому шклі вітрини відбилось його веселе обличчя з маленькими китайськими косенькими очицями і кучмою кучерявого волосся над чолом.

Вбрання на ньому було дуже ексцентричне і вражало витриманою симетрією. Не подумайте, читачі мої любі, що либонь з любови до мистецтва був на ньому такий костюм. Ні. Це просто такий збіг обставин, що водночас розпорилися обидві пахви. А що в нього був тільки один рукав та одна штанина була коротша за другу, то це либонь тому, що на дворі було літо. Спека, розумієте...

На моє запитання про його життя-буття він пальнув:

— Шльондра я буду, коли мені не добре живеться! Геть усеньку Есєсерію виїздив, навіть у Леніна в Москві був. О!

Він почухав разом обидві пахви і артистично сплюнув крізь зуби:

— Либонь гадаєш, що я може не маю чого їсти? Не маю шага грошей? Дулю з маком. Ось!

Ілюстрував свої слова, зсукавши два з половиною пальці і підніс їх мені під самісінький ніс...

Але відразу після цього радість зникла з його обличчя. Щось йому неначе кортіло мені розповісти, поділитися зі мною глибокими вражіннями життя, що душило його протягом його недовгого, але бурхливого життя...

— Здається, ніхто так жахливо не вмирав, як ото моя мати. Це ще нічого, що вона вмерла з голоду, хіба ж таки мало людей так умирало... Вона вмирала, вся обсипана нужею, як ото старий дуб буває обсипаний мурашками. Смерділо від неї, як від дохлої коняки... А коли прийшли старі жінки в білих очіпках шити саван для неї, мені захотілося гукнути на них:

— Гей, баби, не чіпайте моєї мами! Отаку занужену можна й без білої сорочки вкинути в яму!..

Другого дня, пам'ятаю, прийшов чоловік у витертій шкірянці, вхопив небіжку на плечі, як ото носій хапає скриню, і вкинув її в сани, де лежало ще з десяток мерців, укритих одним рядном. На цвинтарі їх усіх покидали в одну яму. Йі закопали...

Коли Хаїмко розповів мені все, що йому найгірше наболіло, його очіці знову заблимали веселими вогниками і занишпорили по всіх кутках. Він стукнув мене по плечі.

— Хай воно все ясним полум'ям візьметься... Що було, те вже, братику, не вернеться. Правду я кажу?

І він почав розповідати мені:

— Влітку мені, братику, лафа! Краще й не треба. Вештаюся собі по базарах з ціпком і за вухом мені не свербить. На кінчику ціпка я набив гвіздка, щоб зручніше тягати з возів, а то й з яток. Воно мені й не важко дістається. Це так, як рибку ловиш. О!

Попсрвах гірко було. Я ще не знав цього ремесства. Одного разу мене перекупки застукали саме тоді, коли я цапонував гарячу котлету з конини. Як вони накинулись на мене, звалили на землю, і гайда періщити усім, що в руку потрапило. Сама хазяйка вихопила в мене з рук гарячу котлету, та мене по лиці. Так я й ходив днів кілька з попеченою мордою.

І отагечки щодня. В кешені ані копійки, на тілі сині смуги, а під очима здоровенні ліхтарі...

Змінив я тоді свою професію. Носієм зробився. Носив хазяйкам з базару їхні кошики з цибулею, з буряками, картоплею, та й заробляв трохи. Деякі м'ягкосерді зазивали мене ще в хату до себе й давали попоїсти. А я в подяку, було, вкраду в них щонебудь.

Одній я щось дуже вподобався. От, йолки-палки!.. Почала вона мене просити: прихोдь частіше, хлопчику... Я й приходив до неї «гостювати», цебто пошамати й втікти. Якось вона й каже до мене: Хаїмко, пошити тобі штанці?

Ні, кажу—воно багато коштуватиме, але якщо, кажу, ви вже така добра тьотя (ні, як тобі подобається ця «тьотя»? От, йолки-палки!), то пошійте мені, кажу, кльоші з кешенями спереду. І що б ти думав?—Пошила. От, йолки-палки!... З якоїсь старої ковдри... Ото ж я собі й походжав у моїх нових кльошах з таким фасоном, що де там... руки в кешенях, як той матрос!

Одного разу вона залишила мене самого в хаті. Оглядаюсь я, аж бачу, на стіні висить новісінька смушева шапка—«кучма»! Ну, гадаю собі, довго дивитись—очі заболять. Я й не дивився—вхопив ту кучму та й подався геть...

На дворі мене зустрів її сусіда й лубенько так зупинив:

— Куди так біжиш, Хаїмко?

— Так собі...

Чогось він почав занадто кліпати на мене очима, витріщивши свої чотири буркали (він був у окулярах):

— Що це в тебе під сорочкою, Хаїмку?

— ?!—

Я кішкою під ворота й дременував вулицею чим дуж, як та кішка, що за нею женуться хлопці. Він за мною, репетує:

— Ловіть!

Ну, впіймали. Гадаєш, зробили що небудь? Еге!—спробував би хтось хоч пальцем диткнутися! Але він, ота чотириока мавпа, сусіда її, образив мене до смерти.

— Товаришу міліціонер, каже—одніміть у нього кучму, а його не чіпайте. Це ж хвора дитина, дефективна. Він хворий на клептоманію... Розумієте?—та й вирячив на мене свої чотири гляділки.

Я як не вхоплю камінюку та як не дзизну його просто по всіх чотирьох очах:

— Я розумніший за тебе, мавпо чотириока!

Ніхто мене не вловив. Але я його ще впіймаю. Я вб'ю його на місці. Шьондра я буду, коли не впіймаю. «Хвора дитина»... мати його... «дефективна»!..

Я й не чувся, як герой мій уже сидів на трамвайному буфері і мчав до шумного вокзалу.

З єврейської переклала Зінаїда Йофе.

II. КОМУНКА З П'ЯТИ

На розі затишної вулиці, в тумбі, що на ній наліплюють афіші і плакати, вирвано дві нижні дошки: тут їхня домівка «комунка».

П'ятеро їх: Мишка з одною ногою, Фроська сухорлява, курноса дівчинка—вона у них за хазяйку; Петька, невеличкий на зріст хлопчик з кошачими очима, «Корішок» прозивають його; Зямка—велика довга голова з закарлюченими бровами—«Зюзя»—його призвисько, і Рудольф—кремезний хлопець—він їхній отаман. Він командує і керує комункою.

Як вони об'єдналися?

...Мишка після материної смерті не їв млинців... Раз якось пішов він на погану справу, але там уже після всього помітили і почали галасувати «стій». Раз—«стій», другий раз. Але хто прислухається після такої справи до вигуків «стій»? Отож гукнули втретє і

— Бах!

Мишка лежить уже без ноги...

Пізніше він вештався по вулицях і мріяв про свою хату і своє рідне місто,—та його зустрів на вокзалі Рудольф:

— Пацан, чого ти вештаєшся і мрієш? Ходім зо мною і тобі добре буде.

Ось маєте уже двох.

Ну, а Зямку вони зустріли на вокзалі, коли той бився з Петькою. Це було цікаве видовисько. У Зямки визирали шматки загуслої крові з носа... а Петька мав такий вигляд, немов сотня котів щойно лазила по його обличчю...

Рудольф розборонив їх:

— Обидва ви і п'ятака не варті,—сказав він до них,—ви вмієте битись, так само, як моя бабка стріляти... Але не журіться. Коли не можна інакше, то і так байдуже. І коли хочете, ходімте зо мною, є у мене для вас гарна справа.

Ось маєте уже чотирьох.

Фроська? Вона покищо сиділа у куточку і грілася біля батареї. Тут вона поважно підійшла, шморгнула носиком:

— Оце бійка, так бійка!

Для Рудольфа, коли він почує від дівчини такі слова, кращого й не треба.

Оце вам і вся комунка. Та й життя ж у них!

І справді—чим у них кепське життя? Якщо сьогодні навіть і не їдять, то це теж невелике лихо,—зате їдять взавтра, або вчора їли краківську ковбасу і палили справжні сигари...

Голі, але ж веселі!

Вільні від дитячих будинків, від вихователів з їхніми солодкими розмовами:

— Зямочко, тут не стій... Сюди не ходи...

— Зямочко, цього не руш...

Того не зачіпай... (а головне, оте «Зямочко»!..).

До всього вони втручаються...

Більш за все не може терпіти Зямка отого високого Євсея Петровича. Він просто дивитися на нього не може. Чогось його дуже обходить, коли Зямка потяг на базарі ковбасу, чи буханку хліба!

— Хіба це його, матері його ковінька?!

Його хвилює, коли Зямка любить дзвонити по всіх парадних дверях!

— Ти вихователь, сто чортів твоєму батькові, то й будь вихователем і не втручайся в мої справи!..

* * *

На світанку, коли сонце просякає своїми проміннями крізь шпаринки до тумби, Рудольф уже не спить. Що це вам жарти? Така відповідальність на ньому. Керувати комункою! То і стягає він з усіх їхні «ковдри» (з ковдрами така справа: ось ідеш вулицею і бачиш таку афішу: сьогодні в руській опереті—«Сільва». «Ах, яка то прекрасна річ,—міркуєш собі,—ота «Сільва» і—хап!»—зриваєш оту «Сільву» з тумби та й маєш для себе ковдру...), штовхає усіх ногою:

— Гей, Мишко! Досить спати! Це тобі не вдома, братику мій, гайда «на роботу»!..

— Гей, Зюзько, бідолахо, гайда жебракувати!

— Петько-корішок—вставай швидче!

І нарешті до Фроськи:

— Фросінько, позбирай свої бебехи, вже час! Всі вже чекають на тебе.

До Фросі Рудольф ставиться м'якше ніж до всіх інших. І не тільки Рудольф, уся комунка так ставиться до неї. Це ж бо єдина жінка в комуні, отже треба її шанувати. І взагалі... її дві чорні черешні, що завжди всміхаються, страшенно всім до вподоби. Не один раз спинялись її оченята на зчаста серйозних і засмучених обличчях членів комуні та викликали посмішку на їхніх вустах. Вся комунка добре знає її життєву історію від дошки до дошки, знає про те, що мати її кинула немовлям ще в пелюшках і далі як вона вже п'ятирічною дівчинкою працювала у своєї тітки, мила підлоги, носила воду з далекої криниці, а тітка за це щодня частувала шттовханами під боки і дорікала їй в'їдливими словами... І ще знають вони, що коли тітка вже й сама не мала чого їсти, дванадцятирічна Фроська втекла від неї, щоб шукати нове життя... Усе знають вони, бо не раз хотіла вона виплакаться досхочу, але вони всі стримували її плач і заховували його глибоко, глибоко кожен у себе в серці...

Але платонічної любові тут немає... Патріярхальний устрій тут мимохіть переходить свої межі...

Тепер вона в комунці за «прем'єршу», ходить щодня з Петькою на гастролі на базар. Вона—танцювати, а він, щоб заохочувати, на бубні, вкраденому в циганки... Взагалі в комунці запроваджено суворий і правильний розподіл праці. Кожен, залежно від своїх здібностей і потреб. Зюзя мусять жебракувати (Зюзя добре знає цю справу, але хлопці не задоволені з нього. Вже кілька разів підносили Зюзі кулака до його довгого носа—ось дивись! Прийдеш ще раз додому з порожніми руками, то ось!—кулак дуже близько на відстані кількох міліметрів від його носа крутився і загрожував...). На Мишку покладено було важку і відповідальну справу—«лямзити». Ця робота вимагає великої спритності й обережності, бо коли схопиш у когось гаманця, треба мерщій втікати, не забувати, що власниця ридикюля напевне почне зараз же верещати, ніби її хто ріже... Та нехай це тебе не турбує, вона верещатиме, аж поки не заспокоїться. Ти собі втікай. І, не вважаючи на те, що Мишка має лише одну ногу (дерево це ж не більш, як дерево), ви його ніколи не доженете. Слово честі, що ні!

А для себе Рудольф залишає отаманство, керівництво, головне командування, так би мовити.

Таким чином, ви маєте тут у комунці цілком раціоналізований апарат. Отож, нумо, братці, до роботи, швидче!

* * *

На базарі зібралася юрба у широке коло. Це Фроська танцює, а Петька б'є в бубон. Фроська хоче довести, що вона балерина (ах, коли б вона мала гарні шовкові трусики з чорною тонкою сукнею, гаптованою шовковими нитками на грудях), вона випинає свої сухорляві руки, витягує ноги і, коли стрибає, намагається ставати на великі пальці...

Після її «номера» Петька складає свої худі руки на серці, витягується навшпийнях, опускає брови (отак, бачив він, роблять усі актори) і співає верескливим голоском якоїсь довгої монотонної пісні.

Після концерту бігають четверо оченят по обличчях людського кола, такі любі оченята, і благають у юрби нагороди за їхню працю, за їхнє оригінальне мистецтво...

А Зюзя жебракує... Ось він сліпий, а ось німий. Або раптом він заламує руки і дріжить немов у лихоманці. В тім справі його дуже кепські. Так, принаймні, він каже комунці. Але хлопці не вірять йому. Його вважають за скнару, гострять на його зуби.

Раз якось підходить до нього жінка (слухайте ж цікаву справу) і починає жалісливо його розпитувати, чий він, і відкіля він сюди потрапив (він, очевидно, їй сподобався своїм видом. От дурна!). Зюзя відповідає, що він з Рівного (йому якраз спало на думку про Рівне).

— З Рівного?—перепитала його з тримтінням в голосі жінка—чий же ти хлопчик, лишенько мені!

— Хасі Шварц (ось тобі така брехня).

— Хасі Шварц?—вигукнула страшенно хвилюючись жінка,—я ж знала твою матір, лишенько мені... І витягла з пазухи брудну хустку, обережно розгорнула її та витягла звідти золотого,—ось тобі, хлопчику, ой, горе мені...

Зямка зиркнув на неї знизу догори, глянув на хустку і побачив там паперового карбованця. Руки почали йому свербіти, він почухав їх, рванув хустку з рук жінки і навтікача... Жінка так і залишилась стояти з розведеними руками, немов пам'ятник...

А що ж зробити з грішми. Га?—Гайда до кіна! Купив собі м'яке крісло і висидів з першого аж до останнього сеансу. Не дивився навіть на фільм (кому це потрібно?),—спав. Тай солодко ж як спати в кіні. Темно, музика грає, а ти сидиш собі в кріслі, спершись на спинку, і спиш. Ах, яка насолода... І з такою ж швидкістю як «партач» крутив фільм, так само швидко крутилося Зямі в голові—сон—не сон, а просто спогади з свого життя.

Ось бачить він свого тата, реб Шлойму, єврея невеликого на зріст, худорлявого, сухотного. Він пригадує, як батько, бувало, останнім часом перед смертю грів свою губу біля лампи. Хвора губа була в нього, неприємна хвороба така. І коли батько його конав, то покликав Зямку і сказав йому:

— Зямочко, слухай, що мати тобі наказує, слухайся також і сестер, Зямочко...

Він таки слухався матери, але згодом вона перестала його слухатись і нічого не хотіла їсти. Зямка сидів тоді скам'янілий, зрання до пізньої ночі надворі, торгував насінням, та що було сили підтримував свою матір, що конала в хаті, і обох сестер, що лежали в шпиталі хворі на тиф в різних кінцях міста—одна біля московської брами, а друга—недалеко херсонської... Мати почала поволі відмовлятись од сухої скоринки хліба і від шклянки водянистого молока, на яке Зямка насилу заробляв протягом дня, і вона померла... Це було тоді, коли вся країна хворіла на тиф і всі конали за шматком сухенької скоринки.

І ще пригадується йому, що коли йому вже було шість років, його бувало запитувала мати, щовечора перед сном:

— Зямочко, може хочеш перед сном піти на двір?

— Ні—відповідав він їй.

— Гляди ж, Зямочко...

І як тільки вона каже «гляди ж, Зямочко»...—він прокидається. Нікого вже в театрі немає. Сторожі замикають уже двері. Він неохоче злізає з крісла і дивиться—місце мокре... Мокре вщент... Пхе, Зямко! Пхе, Зюзю! Негарно...

Потім, вийшовши з кіна, він на решту грошей купив «сотку», вихилив її враз, немов яйце, отак—сюрбнув і край!—і пішов додому в тумбу. Обличчя йому палало. З рота текла йому слина. Мишка сердито зиркнув, а Рудольф лоскотнув Зюзю своїми білими очима:

— Пожер сам? Ух, паскудо!.. Стривай, стривай!...—і тут Зюзя вперше побачив у Рудольфа «перо» під поясом...

* * *

А ось наближається вже зима, немов лютий дворник Степан, що ніколи не дає їм спокою, і вітер дме...

Але цить! Песимісти, цитьте! В котлі, в асфальтовому котлі тепліше. Коли закінчують роботу, залишається ще гаряче вугілля, його можна роздмухувати і цілу ніч підтримувати отак вогонь...

Зимою можна собі дозволити навіть такі розкоші, як—«шашлик». М'ясо, яке Мишка дістає на базарі, натикають на трісочки і смажать, як слід, на вогні—чим це не «шашлик»?!

Проте, важкі дні взимку. Ех-хе-хе! Вітер дме, смалить, заморожує обличчя і виганяє їх з котла. Важкі часи, ех-ех!

Правда, остання крадіжка була досить вдала. Але Зюзю схопили за руку (от невдаха!). В міліції він присягався, що він не винний, як ягня, він їх і не знає навіть (знаємо вас, братику, вчені вже!). Але, коли його замкнули у вузькій високій кімнаті з великими ґратами, він злякався (ух, боягуз!..) і повів мільтона до котла. Рудольф люто зиркнув білими очима на Зюзю (тоді Зюзя знову побачив у Рудольфа «перо» під поясом, фінський ніж виблискував Рудольфовою гарячою зненавистю...), а Петька негайно підкотився Зюзі під ноги, щоб той перекинувся, і всі враз зникли...

Марно сюрчав мільтон, комунка геть уся розбіглася. Тю-у-у!

.

Тут закінчується оповідання про «комунку з п'яти». Закінчується воно не м'яко і не сентиментально, але так, як було в житті.

Коли мільтонові набридло вже сюрчати, він поклав сюрчок у кешеню, вилаявся як слід, згадавши при цьому всіх святих, плюнув і пішов. А Зюзя залишився самотній біля котла.

Повз нього пройшов хлопчик, вминаючи смачно булку, з ковбасою. Зямка дивився йому в рот, міркував про те, що він теж міг би щодня їсти булку з ковбасою, він міг би теж бути чистим і охайним, як той хлопець.

коли б... можливо, не залишив свій дім. Може тітка взяла б його до себе, вивела б у люди. Він би стояв день-у-день у крамниці, крамарював, а потім почав би продавати цигарки, згодом може сам відчинив би крамничку, гарно б заробляв, щодня пив би каву з франзолею... Ні. Добре, що він покинув дім, бо батько його теж був крамарем і вмер таки через крамничку, сухоти дістав у крамниці...

Здалека залунала оркестра. Зямка побачив колону молоді. Всі—кремезні хлопці й дівчата, зодягнені в сині майки з білими комірцями, всі так гарно виступають під такт музики. Зямка пустився до колони, хотів стати з краю, хотів піти разом з усіма, але Мишка заступив йому шлях:

— Стій!

Зямка біжить.

— Стій, мерзотнику!.. А то!..

Зямка ще швидче почав бігти, але прибігла вся комунка, заступила йому з усіх боків дорогу:

— Стій краще! Чуєш?!

... Повертали вони всі поволі. Зямка всередині. Комунка з усіх чотирьох боків. Всі засапались, зайшли в казан, розсілися—Зямку посадили в середину. Зямка напружив свої довгі вуха, немов заєць, і почув наближення небезпеки: чути як наближаються кроки небезпеки аж до самої горлянки...

Мишко розпочав:

— Ну, братику, сьогодні тобі капут.

І при цих словах Зямка востаннє побачив у Рудольфа «перо» під поясом. Він не міг ворухнутись з місця, сидів, немов у мишачій пастці. Навколо його чотири кішки. Коло враз поширилось і потім щільно звузилось, зовсім заступило Зямку; він навіть і не пискнув!..

... Коли робітники вранці другого дня прийшли на роботу, вони знайшли всередині в казані задушеного хлопчика. Шию затягнуто було йому ремінем, а рота запхано афішею. Це був Зюзя. «Комунка» порахувалася з ним отак за всі його «гріхи», за те, що він не міг жити в «комунці» і зрадив своїх товаришів...

І відтоді не стало «комунки».

Тепер, коли я йду тією затишною вулицею, я завжди спиняюсь на розі біля тумби, там, де жила «комунка», і засмучений дивлюся довго на тумбу. Але вона вже скрізь заліплена афішами про різні вистави і біля неї валяються шматки газет, де оповідається про те, як у нас ліквідують дитячу безпритульність, як зникає ґрунт для існування отаких «комунк з п'яти» і ще про багато дечого...

З єврейської переклав Райцим.

М. ТРУБЛАІНІ

ІЗ ЗАПИСОК МОЛОДОГО ЖУРНАЛІСТА

ІСТОРІЯ З ЧАШКОЮ

Тов. Криж повернувся з курорта. Райселькор у Турчанівці. Кредитор міністра Терещенка. Рижий журналіст і губпрокурор Поділля «обіцяють». «Макітра». Я грюкаю дверима. Втеча і перемога.

Під зеленим дахом, край торговиці, притаївся між акаціями присадкуватий будиночок, огорожений поруйнованим муром. Крізь одчинені вікна чути цокіт друкарської машинки. Часами відтіля ж долітає невиразний галас. Але зараз тихо. Лише голосно вистукує старенький «ундервуд», захований за стіною.

Товариш Криж, з великим портфелем у руці, поволі проходить повз розвалений мур, схиляється біля хвіртки, щоб не зачепити головою одвірка, і заходить на подвір'я, перед будиночком. На ганку куняє якийсь дідок, а ліворуч на траві лежить животом до землі дядько у брудній, десятчаній сорочці, і, підперши рукою голову, стежить поглядом за Крижем. Огрядна постать Крижа помалу посувається вперед, в очах світиться безжурність, спокій, задоволення і, здається, людина впивається насолодою прогулянки. Та ось Крижове око зупинилось на дядькові, що лежить на траві. Захмарюється погляд, обличчя стає серйозним, на чолі з'являються турботні зморшки.

— Ану, товаришу, встаньте! Хіба не знаєте, що на животі лежати не можна?—сердито запитує Криж.—Застудете живота, хто за вас відповідатиме?

Дядько дивиться великими, здивованими очима, а потім перевертається на бік, сміється і скептично махає рукою.

— О, це інша справа!

І Криж, знов задоволений, сходить на ганок, перед тим глянувши на новеньку, в червону фарбу, величезних розмірів вивіску, що лежить поруч.

— Турчанівський районний виконавчий комітет рад робітничих селянських та червоноармійських депутатів,—читає Криж і милується гарними, великими літерами.

— Що ж вони не вивішують її?..—з досадою бурмоче він.

Одчиняє двері до канцелярії й чує, як на секунду змовкла машинка і пробігло шепотіння.

— Голова... голова...

М. ТРУБЛАЙНІ—молодий журналіст, комсомолец. Народився 1907 р. З 1924 р. почав співробітничати сількором у Вінницькій газеті „Червоний Край“. 1925 року газета командувала його на перші Всеукраїнські курси журналістики при ЦК КП(б)У. По закінченні курсів М. Трублаїні працює в Харкові співробітником газети „Вісті ВУЦВК'у“.

Та про журналістську роботу М. Трублаїні ти, читачу, маєш можливість узнати з самих записок, що оце друкуємо. В № 4 „Молодняка“ в розділі записок—„Народження сількора“ М. Трублаїні розповідав про перший свій допис до газети, одночасно змальовуючи в художній формі обстановку подільського села 1922—24 р. р., подаючи типів старого, реакційного і молодого радянського села.

В цій частині „Історія з Чашкою“ автор записок розповідає про даліші події свого і „загального“ зросту, перекидаючи читача в обстановку більш ускладнену, подаючи боротьбу і типів радянського села у більшому, так би мовити, „районному масштабі“. Але ліпше всього, коли ти, читачу, довідаєшся про це з „перших джерел“.

В теперішній час автор записок М. Трублаїні помандрував як журналіст-корепондент „Молодняка“ майже що в мандрівку навколо світу“, за його висловом, бо льодоріз „Ф. Лідтке“ робить рейс від Одеси до Стамбулу, через Червоне море, порт Саїд до островів Формози, до Владивостоку і потім аж на далеку північ до острова Врангеля. Так що, читачу, сподівайся побачити в наступних числах нашого журналу художній репортаж—подорожні враження М. Трублаїні.

— Ач, люблять свого голову—думає Криж і привітно киває головою, ідучи до свого кабінету. Там він скидає бріля й мрійливо щуриться на сонце. Воно так тепло заглядає з-поміж акацій у вікно... Пригадується південь... Одеса... Берег моря... І півторамісячне перебування на курорті, відкиля днями лише повернувся.

Замугикавши щось під ніс, що мабуть мусило означати: «хороше жить на світі», Криж уместився на кріселку. В той же момент у дверях з'явилась блискача лисина секретаря райвиконкому.

Товариш Маслоніжка здається був надзвичайно радий за добрий гумор товариша голови. Улесливо посміхаючись, він питав про здоров'я і, забувши про вчорашній день, коли зустрічав голову на вокзалі, знов запевняв, що всі, всі, а особливо він, раді, що тов. Криж повернувся.

— Розкажіть ж, Мусію Йосиповичу, що тут новенького трапилось?

Новин було багато, а найголовніша:

— У нас з'явився райсількор.

Тов. Криж нашоросився і взявся за підборіддя.

— А, це добре! А хто ж він?

— Новий секретар райсельбуду. Отой, що в Рогозянці сельбуд організував.

— Як же він сюди попав?

— Товариш Кірсан, чи що... Його сюди узав.

— А, то добре, добре... Що ж він тут пише?

— Та поки про «Допомогу» читали, що добре працює, та про вербецького голову сільради, що піячить та спекулює. Той за брехню в суд обіцяє подати.

— В суд?

— Ага.. Лише у цього селькора наче б то свідки є й документи якісь з кооперації вербецької. Щось він про це згадував коли в неділю виступав на зборах у селі з докладом про «Червоний Край».

— Гм.. гм... Кажете тов. Кірсан його взяв?

— Так. Товариша ж Кірса́на вважають завідувачем райсельбуду, але не має часу на роботу там, а оце була й ревізія з повіту—виявилось, що роботи майже немає. Ото ж Кірсан і викликав його сюди.

Криж мовчки беребить бляшаний кант свого портфелю й щось думає. Потім виймає коробку з цигарками, закурює і гостить Маслоніжку.

— Дак ви, Мусію Йосиповичу, покажете мені як-небудь цього селькора. Треба буде з ним побалакати.

— Та він майже щодня до нас, до райвику навідується.

— Ото ж і добре. Як тільки прийде, так і скажете мені. А тепер накажіть кучерові, щоб запряг коні. Поїду до Підойми.

За півгодини Криж, упірнувши в подушки фаєтону, що знімає порох шляхом до Підойми, думає про те, які там ждуть його хороші дівчата й пригадується йому одна історія, коли він ще був фельдфебелем 136 полку.

* * *

Ви мабуть уже догадалися, що турчанський райселькор—ваш старий знайомий з Рогозянки. Уже другий місяць, як я дістав підвищення. У Рогозянці залишився Тимко з Тихоном кінчати нелегку й чималу роботу. Правда, їм тепер легше, ніж було півроку тому. Ви не знаєте, що в Рогозянці за останній час трапились великі зміни.

Отож, майте на увазі, що немає вже там ні Юзя, ні Савки. Обидва потрапили до Бупру. В поповій хаті відкрито школу, а піп мусив перебратися десь на околицю до сильне віруючого дядька, що бере з попа і грішми, і борошном, і калачами. Бариню звільнено і на її місце призначено двох нових учителів. З цієї короткої інформації ви вже бачите, як змінюється обличчя села. Але не будьте великим оптимістом, бо то обличчя ще надто перекривлене. Справа землевпорядження тут провалилась, бо охочих на земельну реформу записалось лише сорок чоловіка. Тимко вечорами сам селом ходити побоюється—обіцяють поперебивати ноги.

Всі ті зміни стались після того, як одного разу настукотів повіт. А потім забув. Щождо району, то він мало цікавиться Рогозянкою, насамперед тому, що там немає таких дівчат-панянок, як от у Підоймі та Гарячківці.

Проте Тимко певний, що він вийде переможцем зі всіх труднощів. За його планом залишається зробити таке: завоювати комнезам, вигнавши відтіля глитаїв та бандитів; зміцнити сельбуд з його гуртками та бібліотекою; поширити передплату на газети так, щоб один примірник припадав на п'ять господарств; домогтись землевпорядження; організувати бурякове товариство; знищити самогоноваріння і, кінцевою метою в цьому пляні стоїть закриття церкви. Тимкові дуже кортить перебратися із сельбудом з старого будинку парафіяльної школи до великої, просторої рогозянської церкви. Він, правда, знає, що це буде ще не скоро й поки помаленьку підкопується під церковну раду з її головними представниками—фершалом Мартином та Софроном фариною *). Дозвольте їх одрекомендувати.

Фершал Мартин, він же кравець, він же заступник паламаря, користується на селі чималою популярністю й успішно конкурує зі всіма бабами й знахарками. Колись, років тридцять тому, коли він був у салдатах, то там його призначили помічником ротного фершала. Повернувшись з салдат він узявся за «практику» на селі і мав чималий успіх. Цьому в значній мірі допомагало те, що Мартин був надзвичайно богомільною людиною і коли хто з його пацієнтів давав дуба, то він за невелику плату читав над ним псалтиря.

Софрон фарина був звичайний дядько—морговик. Мав він цілу купу дітей, одно одного менше і жив чи не найкраще за всіх на селі, бо працювати важко не працював, а їв з сім'єю дуже добре і вдягнутись та взутись завжди мав у що. Він був видатний фарина. Ніколи нікого, здається, не обманював, але щобазарного дня (а таких у нього було чотири-п'ять на тиждень, по числу ближчих містечок) заробляв кілька карбованців, льоснувши раз-другий батіжком. Подивившись коневі в зуби, або потягнувши корову за хвіст, він уже знав, скільки заробить другого дня на базарі у сусідньому містечку.

Цих два попових прибічники вважали за свій святий обов'язок знищити сельбуд з театром, повиганяти з села нових учителів, а разом з ними й Тимка та «вкрутити хвоста комзlidням», як образно висловлювалися вони на адресу незаможників.

Така ситуація склалась у Рогозянці після мого підвищення. Останнє я дістав тому, що секретареві райпартячейки Кірсанові влетіло від когось з повіту за безладдя у райсельбуді. Кірсан, крім того, що був секретарем райпартячейки, членом президії райвиконкому, членом правління споживчого товариства ще й завідував райсельбудом. З цих чотирьох обов'язків Кірсан виконував безплатну лише одну—у райвиконкомі. Останні ж давали йому чималий заробіток. Отож відмовитись од жодної з них він не хотів. У райсельбуді було чимало роботи і з нею сам він, безумовно, справитись не міг. Він вирішив знайти такого секретаря, що міг би разом бути його заступником. Вважаючи на мої рогозянські досягнення, його вибір зупинився на мені.

*) Фарина—баришник.

Коли я прийшов у райсельбуд, то виявилось, що останній значно відстав навіть від рогозянського сельбуду. Жодного гуртка тут не існувало. Бібліотека складалась з кількох подертих брошурок. Газет райсельбуд одержував лише дві. Зв'язку з селами району майже не існувало. Три місяці тому тут була більш-менш налагоджена робота, але попереднього завідувача райсельбудом забрали до повіту, а Кірсан, що почав виконувати його обов'язки, за якихось два місяці встиг зруйнувати всю роботу.

— Я цьому, звичайно, не винен,—говорив він мені,—адже бачте, що немає жодної вільної хвилини, щоб туди заглянути. Тут тобі й партійна, і радянська, і кооперативна, і яка хочете робота. Просто розриваєшся.

Кірсан таки справді працював чимало. Адже він був секретарем райпартячейки, що тоді налічувала разом з ним лише п'ять дійсних членів партії на район з п'ятнадцятьма селами і 35 тисячами населення. А коли до того ж додати, що дійсними членами партії також були колишній фельдфебель, а тепер голова райвику Криж та колишній спекулянт, а тепер фінспектор Штейн, то зрозуміло, що й не такому, як Кірсан, було б важкувато. Кірсан, правда, з робітників, але вдача в нього надзвичайно м'яка і він рідко міг відмовити в проханні комусь з товаришів, а тим більше своїй жінці, що відогравала не абияку роль в справі адміністрування, коли не в районі, то в містечку, що було районним центром.

Це містечко, наполовину єврейське, наполовину українське, з значним відсотком старої «містечкової інтелігенції», тобто сюди зараховувались родина колишнього в'язника, колишні волосні писарі, колишні службовці з панської економії, ветеринарний фершал, дві чи три попівських родини, провізор та декілька багатших кабанників і кушнірів; з єврейською біднотою, яка не загинула підчас денікінського погрому, і тепер вимирала з голоду, не вважаючи на земельні наділи, і нічим не одрізнялась од того українського наймитства, що теж гинуло тут, сподіваючись заробити в містечку носінням води, або збиранням лайнаків; з спекулянтами, глитаями і лихварями, що їх зовсім не обходила радянська конституція—воно тяжило й над райвиконкомом і партячейкою, і профсоюзним об'єднанням, і новою трудовою школою-семирічкою, розвиваючи індивідуалізм, жажливий егоїзм, рвацтво, байдужість до всього, крім особистих справ, розкидаючи районних робітників, і сприяло загнюванню районного апарату.

Тут потрібний був сильний, міцний колектив, свідомі робітники, що не підпали б під ці впливи, зуміли б організувати боротьбу з великими містечковими глиталями, хитрими лихварями, отією гниллю, що зве себе інтелігенцією на тій підставі, що вони раніш,—а частково й тепер—жили за рахунок чужої праці; колектив, що зміг би допомогти єврейській бідноті налагодити обробку землі, і не дозволив би здавати на спіл, чи ще гірше, обробляти той наділ за плату. Але такого колективу тут то й не було. З партійців, лише один Демчик, колишній червоногвардієць, дядько з сусіднього села Тимки, що завідував тепер земвідділом, дотримувався чіткої, класової лінії в своїй роботі. На жаль Демчик був малописьменний та мав сварли-

ву вдачу, і це ставало йому на ваді в намаганнях розколошкати цей сонний район.

Тимчасом одержуючи листи від редакцій і за їх вказівками я став налагоджувати у районі сількорівський рух. Це йшло поруч моєї основної роботи по лінії райсельбуду. Налагоджуючи роботу хат-читалень та сельбудів по селах району, я одночасно підбивав їх робітників писати до газети. За півтора місяці «Червоний Край» мав уже постійних сількорів у Рехталії, Гірківцях, та Волоському. Поза тим у Турчанці організувався сількорівський гурток. До цього гуртка входили, крім мене, двоє молодих хлопців, що служили у райвиконкомі. Це були Данило О. та Іван У. Перший тепер працює нарсуддею, а другий, коли був минулого року у Червоній армії, був обраний до Одеської міськради.

Тоді це були ще зовсім зелені хлопці, особливо Іван. Скінчивши школу, вони пішли шукати заробітку до волости, де були спочатку кур'єрами та сторожами, а потім дістали підвищення: одного призначили на діловода загального столу, а другого на секретаря земвідділу.

Ми зійшлися підчас організації у райсельбуді драмгуртка, потоваришували і згодом організували нелегальний сількорівський гурток. Про це повідомили «Червоний Край». У Турчанці про існування нашого гуртка ніхто не знав. Там знали лише про мене, що я сількор. Данило ж та Іван були законспіровані. Згодом ми переконались, що це було найкраще, бо дякуючи цій конспірації, ми вийшли переможцями тієї боротьби, що до неї в найближчому часі нам довелося стати.

А боротьбу довелося вести з Крижом.

Третього дня по своєму приїзді з Одеси голова райвику запросив мене до свого кабінету.

— Здрастуйте,—протяг мені Криж свою величезну, але випещену лапу.—Сідайте. Так оце, товаришу, ви будете нашим сількором?

— Так, сількор.

— Отож! Так ми з вами мусимо про дещо побалакати. Що ж ви тут пишете?

— Та що прийдеться...—ухильно відповів я.

— Да, да... Тут, знаєте, треба всілякі такі штуки в газеті описати. От у нас, наприклад, лікар до костюлу ходить. Дехто з голів сільрад погано працює. Потім тут чимало на що натрапить можна. А ось і про наші досягнення слід було б черкнути пару слів... Ото коли-небудь виберемо час, так я вам розповім, а ви напишете.

Я Крижа до того часу майже не знав і з охотою слухав його пропозиції. Було приємно спостерігати таку ввічливість, дбайливість і навіть, я сказав би, батьківську опіку. Отож розохочений я й замітив:

— Та от, товаришу Криж, у мене є одна справа, що я хотів би з вами про неї порадитись.

— А що таке? Я з радістю допоможу сількорові.

Справа, що з нею я вирішив звернутися до Крижа, полягала в тому, що один Турчанський міліціонер—а їх всього, крім начальника, тут було двоє—переказував мені, що днями він носив записку від начальника міліції до місцевого багатія, купця Роговера з проханням позичити п'ятнадцять карбованців. Той же міліціонер запевняв, що начальник міліції Рот уже не раз в такий спосіб позичав гроші, але ніколи їх не оддавав. Я розповів про це Крижові, але затаїв, від кого це чув. Слухаючи мене, Криж хмурився.

— Хто це вам набрехав?

— Чому ж набрехав?

— Бо цього не могло бути. Тов. Рот—зразковий робітник і не міг цього зробити. Тов. Рот мій товариш. Хто це вам говорив?

— Я цього сказати не можу.

— Як то не можете? Я голова райвиконкому, ви повинні мені вірити. Це треба негайно в'яснити, хто це говорив.

— Знаєте що? Я запропоную тому, хто це говорив, написати до газети. Я певен, що він погодиться, а потім, коли газета це одержить, то можна буде прохати її, щоб справу цю було передано на розгляд слідчого. Тоді винного буде притягнуто до відповідальності. Там же в'ясниться хто винен...

— Цього не може бути! Ми повинні полагодити це тут, на місці, і ви мусите сказати, хто це вам говорив.

— Я не скажу і прохатиму вас, покищо, нічого нікому про це не говорити, поки я докладно не в'ясню цієї справи.

Криж розсердився, трохи помовчав і промовив:

— Добре, як знаєте. Але пам'ятайте, що це річ серйозна і коли ви не хочете бути одвертим з головою районного виконавчого комітету, то це ще більш серйозно,—і він почав поратися у своєму портфелі.

Це значило, що авдієнція закінчена і що т. Криж в найближчому часі збирається зробити певні висновки щодо райселькора.

До речі, другого дня на вулиці мене зустрів Рот і почав вимагати, щоб я сказав, хто на нього бреше.

* * *

Іван Купріянович, голова щойно організованого сільсько-господарського кредитового товариства «Допомога», повернувся з Вінниці. Він заходив до редакції «Червоного Краю» заносив туди мої дописи і привіз відтіля для мене листа.

«Шановний товаришу»,—писалося в тому листі.—«Є там у вас село Греблянка. У Греблянці наче б то млин, що за нього воюють селяни з якимось турчанівським непманом Чашкою. Чи не могли б ви докладно повідомити про цю справу редакцію. Ждемо негайної відповіді.

З привітом. П. Супрун».

Греблянка фактично була половиною Турчанівки. Там я був щось разів два. Про Чашку ж я зовсім нічого до того часу не чув.

— Іване Купріяновичу! Хто такий Чашка й що там у нього за історія з млином у Греблянці?

— Як, ви не знаєте Чашки?

— Ні!

— Я б вам розказав, але надзвичайно поспішаю. Он—Степан Демидович... Він усе вам докладно розповість. Степане Демидовичу!—гукнув Давид Купріянович до старого Степана Воблика, відомого у Турчанівці п'яниці, що жив на утриманні сина, завжди вештався по всіх установах району і щодня був п'яний.

Довелося миритися з пропозицією Івана Купріяновича, тим більше, що він справді поспішав, а старий Воблик був цінний у тому відношенні, що знав усі місцеві скандальні історії краще, ніж свою власну садибу.

Воблик на запитання про Чашку і млин визвірився на мене своїми страшними пукатими баньками й захрипів:

— Не знати Чашку? Такого розпрасукиного сина? Та вам не соромно після того, молодой человек?

Після цього він додавив декілька енергійних виразів, що їх ледве терпить папір, навіть під пером таких письменників сучасності, як руський Се-рафімович або український Головка.

— Знаєте великий двоповерховий кам'яний будинок біля синагоги з млинарським камінням поруч ганку? Знаєте? Ото ж Чашкин будинок.—Далі Воблик розповів чимало цікавого про Чашку.

Чашка—раніш найбагатіший купець у Турчанці—за революцію очевидно не дуже збіднів, бо операції його і тепер були чималого масштабу. До цього час він орендує два великих млини: один у Греблянці, а другий, так званий Броварний, у самій Турчанці. Тепер він збирається відкрити великий завод фрухтових вод, бо гадає, що цей завод замінить колишній такий самий, що до революції тримав у Турчанці якийсь багатий поляк. А той завод славився своїми водами на все Правобережжя.

Але поки завод фрухтових вод у проєкті, то нікого він не обходить, та можливо, що й потім не обходитиме. Зовсім інша справа з млином, і насамперед з Греблянським. Цей млин до революції належав одній з численних економій відомого поміщика й цукрозаводчика Терещенка, що був здається за члена дирекції Керенського та міністром. До революції Чашка орендував того млина. У революцію ж, звичайно, було всього. Чашка і втікав, і ховався, і знов повертався. Не раз крутився він біля того млина, але на млині в той час порядкували Греблянські дядьки і показувались тут Чашці було небезпечно. Та згодом, коли млини перейшли в розпорядження райвиконкому, Чашка заорендував цього млина, разом з броварнею. Тільки цього Чашці було мало. Після низки нарад з адвокатами, робітниками райвиконкому та поїздок до округи, Чашка вирішив придбати млина у власність. Він звернувся до райвиконкому з проханням передати йому у власність Греблянського млина на тій підставі, що він орендував цього млина до революції, а під час революції позичив Терещенківській економії, під залог млина 21 тисячу миколаївськими грішми і, мовляв, тих грошей до сьогоднішнього дня йому не повернуто.

— Так що я думаю,—лукаво казав Воблик,—що чорт з ним, не варто гризтися з-за цього млина, а треба сплатити Чашці 21 тисячу катеринками і хай одчепиться. Там же мабуть од Миколки катеринок осталося досить.

Цього року закінчується термін оренди обох млинів. Отож у Чашки чимало клопоту, щоб втримати ці млини у своїх руках.

Крім того, Воблик поінформував мене, що Чашка в дуже добрих стосунках з Крижом. Часто разом їздять до округи й там зупиняються на одній квартирі. А тут вечорами навідуються один до одного.

— А Криж у нас, що хоче, те й робить. Тільки урветься колись... Ой, урветься!—прохрипів Воблик прогноз на далеке майбутнє.

Незабаром Іван Купріянович на засіданні правління «Допомоги» висунув пропозицію, щоб товариство взяло в оренду Гребляньського млина. За якихось два місяці чи навіть скорше, відбудуватимуться торги, бо ж попередній термін на оренду вже скінчився. Звичайно, ніхто цій пропозиції не суперечив, бо кожний розумів, що таке товариство, як «Допомога», одержавши млина, зразу ж зможе твердо стати на ноги.

Але заперечували тому в райвиконкомі. Криж запевняв, що він скрізь і завжди підтримуватиме «Допомогу», але в даному разі нічого зробити не може, бо в Чашки безперечні права на млин і останній доведеться повернути законному власникові, тобто Чашці. Його підтримували фінінспектор Штейн та начміл Рот. Кірсан щось мугикав під ніс, «розводив високі матерії» про НЕП, економіку району в зв'язку з економічним станом республіки та ролю й завдання с.-г. кооперації в комплексі радянського будівництва та взаємовідносини секторів приватного та усуспільненого і зрештою погоджувався і з Крижем і з Іваном Купріяновичем.

«Допомога» вимагала, щоб їй, як кооперативній організації, було дано перевагу перед непманом.

Чашка запропонував значну суму за оренду млина.

«Допомога»—таку саму суму.

Чашка висунув пропозицію, він протягом трьох місяців поставить на млині динамс-машину і електрифікує Турчанівку та район.

«Допомога» пропонувала те ж саме зробити за два місяці.

Після того все затихло. Райвиконком уперто мовчав, а Криж лише обіцяв, що поставить питання про млин на ближчому засіданні президії, але чомусь не ставив. У нас, «допоможан», уже навіть з'являлась надія, що млин таки останеться за нами. Та Іван Купріянович розхолоджував:

— Коли зверху Крижові шії не наб'ють—казав він,—то, чесне слово, оддасть млина Чашці, а нам покаже дулю з маком.

* * *

У Вінницьі скликалось повітову нараду сількорів. Хоч Турчанівка не Вігницького повіту, але повітова нарада така інтересна річ, що цілком зрозуміло, чому я опинився на нараді. З нашого повіту нас було двоє. І не вважаючи на те, що ми були чужаки, вінничани прийняли нас надзвичайно щиро.

З якимось острахом і побожністю заходиш перший раз до редакції. Кур'єр і друкарка, що їх зустрічаєш насамперед, видаються надзвичайними людьми. В селякорівських очах вони перші репрезентують редакцію та газету.

Це варто було б усвідомити всім редакційним кур'єрам та друкаркам, бо одверто кажучи, після редакції «Червоного Краю» бувши в десятках редакцій різних газет я часто спостерігав відсутність такої свідомости.

У коридорі на дверях напис: «Редактор». Страшенно кортить поглянути на того редактора... Але боязко. Назустріч—величезних розмірів рудий симпатичний громадянин. На очах пенсне, а в руці кілька папірців. Чогось сміється.

— Ви, товаришу, кого шукаєте?

— Та мені С.

— Це—я.

— А я ваш селякор з Турчанівки. Тут, бачите, така справа... Поперше, Чашка, а подруге з їзд... Хотілося на їзд, але з другого повіту...

— А-а... Так ось ви який! На їзд значить? Добре, добре! Заходьте сюди. Розкажіть про Чашку, що він там поробляє?—питав мене рудий журналіст, наче б то про свого доброго знайомого.

— Не дає млина.

— Не оддає?! От чортів син! Я про нього недавно у «Вістях» писав.

— Мабуть не помагає. У нас таке, що й хто зна, що робиться... Наші кажуть: мабуть нічого не вийде. Покажуть нам райвик і Чашка дулю з маком.

— Інтересно, чому з маком? Ну, та то ще курка на просі не вгадала. А я думаю, «з маком» дістанеться Чашці, а разом і райвиківі. Ходімте-но до редактора.

Так ось він який—редактор! І це перше сонне редакторське обличчя і почерканий червоним атраментом рукопис перед ним відбилися у моїй пам'яті мабуть назавжди. Він мовчки слухав мого провідника про те, хто такий оцей хлопчина і що його стаття про селякорів уміщена сьогодні в газеті та про Чашкину справу. Запитав щось мене й за кілька хвилин дав листа до губпрокурора.

За півгодини я був у тов. Бомаша, губпрокурора Поділля. Де ви тепер, товаришу Бомаш? Чи пам'ятаєте, як прийшов до вас селянський хлопчина у високих юхтових чоботях, зелених штаних і такій самій сорочці, що коштували разом не більше як п'ять п'ятдесят і були парадним одягом,—і протягнув вам листа про Чашку? Ви були надзвичайно ввічливі й уважні. Обіцяли все негайно зробити. І... чи краще не згадувати вам, яке то було «негайно»?

Після прокурора певний у перемозі над Чашкою, з чудовим настроєм поспішав я на перше засідання селякорівського їзду.

Тільки на жаль, радість моя була передчасна.

Власне, підозріння з'явилися у мене тут уже на з'їзді, коли в дискусіях після доповіді прокурора почали виступати сількори вінничани, що вже знали Подільську прокуратуру. Чимало закидали прокуророві: на більшість газетних заміток не зверталось жодної уваги; сількорів, що їх переслідували—не захищалося; взагалі зв'язку з сількорами майже ніякого, і найгірше, що справи тяглися довго та в більшості десь між губерною і районом зникали. Тоді ж лише налагоджувався той зв'язок між робсількорами та прокуратурою, що так зміцнів за кілька років.

Дзвеніли оплески на адресу промовців, що енергійно обвинувачували прокуратуру. Сипались десятки запитань бідному прокуророві, що прів і раз-у-раз витирав чоло вже мокрою хустинкою. Редакційні робітники лише посміхались. Я теж гукав:

— А чому з Чашкою тягнете?!

Адже про Чашку до того часу було видруковано лише дві замітки та й то не мої, а колективний лист греблянських селян та фейлетон рудого журналіста, отже прокуратурі давно слід було ним зацікавитись.

Підчас прикінцевого слова прокурора, коли він намагався захищатись, галас стояв неймовірний, але коли обіцяв і обіцяв—оплески так і сипались.

Підбадьорений товаришами на з'їзді, редакцією та обіцянками прокурора, з новими плянами боротьби проти Чашки повертався я в Турчанівку. Але там ждали мене неприємності. Мені оповідали, що Криж із Чашкою були в повіті, склали там якусь умову і повернулись відтіля разом на автомобілі. Передати млин «Допомози» райвиконкомом одмовився.

* * *

Наприкінці дня до райвиконкому принесли пошту. Одкинувши два примірники «Вістей» та «Червоного Краю», секретар одбирав пакети з округи, розрізуючи їх і переглядаючи нові обіжники, директиви, листи та повідомлення. Статистик Корнійчук потягнув «Вісти» до себе в кімнату, де містились статистика та ЗАГС.

— Ану, Ваня,—звертався він до Івана У.—подивимось, що тут є хорошого. Може Вишня що написав?

Розгорнувши газету, втупив очі на третю сторінку.

— Ага!—акнув Корнійчук і почав щось уважно читати.

Я стояв поруч і дивився йому через плече. В газеті був черговий фейлетон О. Вишні з серії «Реп'яшків». Заголовок першої коротесенької замітки: «Міцна Чашка».

А ось і зміст замітки:

«с. Турчанівка на Поділлі...

У тім селі живе Чашка...

Не проста чашка, а «великий непман Чашка», що самому Терещенкові гроші позичав...

Біля Турчанівки, в с. Греблянці є млин, колись Терещенків...

Взяли того млина, було, селяни, а тепер він у Чашки, бо, як вирішив суд. Терещенко йому гроші був винен—тепер за ті гроші—млина.

Щось там таке ще з тим млином переплуталось: Чашкин син за діло-вода в судді, а райвиконком здав Чашці ще одного млина в оренду до 1925 року (!)... А с.-г. кооперативне товариство «Допомога» прохало, щоб йому здали того млина, так йому не здали... А тепер Чашка роз'їздить на авто... Вже про те у Вінницькій газеті писали...

Тепер пишеться у харківській...

Пишеться, бо прохають незаможники й питають:

— Що з тим Чашкою робити?..

А хто його знає? Це не чашка, а ціла макітра, і міцна...

Виберіть його на голову райвиконкому! А самі лубки нашивайте!

І все!».

Корнійчуків зір устряв у газету і він нічого не помічає. Ми з Іваном багатозначно переглянулися. Його погляд здається казав: «наша робота».

Вона таки була справді наша. То ж ми послали колективного листа до Вишні.

Іванові очі сяли, але він схиляв голову і намагався начепити на себе машкару байдужості та серйозності. Я, навпаки, вдавав з себе надзвичайно зацікавленого і зараз же почав розпитувати Корнійчука, що це за справа з Чашкою і хто б це міг написати.

До вечора про фейлетон уже знала вся Турчанівка. «Вісти», що ними до того часу цікавилось лише декілька людей, розшукували по всьому місті і в цей час турчанівські непмани згодні були заплатити за один примірник і три й п'ять карбованців. На жаль, всього «Вістей» тут одержували лише п'ять чи шість примірників.

Другого дня Данило повідомив мене, що напередодні увечері прибігав до Крижа Чашка, а вже зовсім пізно відбулося екстренне засідання райвиконкому. Про що там балакали, які вирішували справи—було не відомо, але, безумовно, що крім фейлетона Вишні, більше ніщо не могло викликати такого спішного засідання.

— Адже,—іронізував Данило,—війни нам ніхто не оголошував, про виступи якоїсь банди не чути, великих пожеж, чи злив, що загрожували б небезпекою для району не було—чого б же то опівночі засідання райвиконкому скликати?

Іван обіцяв довідатись, що говорили на засіданні. Але то не так легко було зробити. Ні Криж, ні Кірсан, ні Маслоніжка, ні Демчик, що були на засіданні президії, нічого не говорили. Думали, може Петька, сторож, підслухав що, так виявилось—Петьку з сусідньої кімнати на той час прогнали. Протоколу вчорашнього засідання, коли лише він був, Маслоніжка нікому не передавав: ні друкарщині, ні реєстраторові, ні жодному з діловодів.

Минув ще день. По Турчанівці вперто йшли розмови, що я писав листа до Вишні. Ці розмови рішуче підтверджував старий Воблик, розповідаю-

чи, як я його розпитував про Чашку й потім ніби нахвалявся, що «зітру з лиця землі й Чашку, і Крижа й всю турчанівську сволоту».

— І зітре... Побачите, що зітре!—запевняв Воблик, вирячуючи очі.— Хай мене грім уб'є, коли не зітре.

Після цього він продовжував мене вихвалити і розповідати про різні мої геройські вчинки, що про них потім із здивуванням я слухав од інших.

У сільраді підчас такої балачки з'явився Чашкин синок. Не той, що за діловода у судді працював, а другий, студент з Одеси. Воблик був у цей момент, що називається «в доску». Він, побачивши молодого Чашку, захрипів на всю сільраду:

— Думаєте не зробить?! Ви його не знаєте! А я от діда його знав. Ого ж був чоловік! Кварту горілки перехилив і не скривиться. Тепер на весь район такого піяка не знайдете. І що ви думаєте? Самому старшині у вічі плював!

Я не пам'ятаю свого діда, тому нічого не можу сказати в підтвердження вобликових слів. Лише запевняю, що рідко кого доводилось так лаяти, як лаяв тоді Воблика. Звичайно, завічі, бо взагалі побоювався з ним зустрічатись.

Там же в сільраді він кричав на голову комнезаму:

— А ти, гарале чортів, забув, як видавав отому Чашці посвідку, що він неможливе?! Тепер він на наші гроші в Одесі вчиться, а ми з тобою тут очима лугаємо!..

Голова комнезаму на ці слова справді лупав очима і зараз же ушився з сільради. Виявилась нова справа. Треба було перевірити Вобликові докази.

Увечері в райсельбуді зустрівся з Кірсаном. Він щось мугукав, а далі перейшов на те, що добре було б електрифікувати наш театр, і зауважив:

— А мабуть скоро матимемо свою електрику. Чашка обіцяє провести за якихось півтора-два місяці. А, до речі...—І він пильно дивився на мене— чи не знаєте, хто це таку ерунду написав до «Вістей»?

— Не знаю—знизнув я плечима.

— Да-а-а...—протяг він. Треба буде довідатись і взяти його в шори. Ми оце вирішили запитати «Вісти» про його прізвище. Солоно йому прийдеться. Звичайно, що для нього було б краще самому признатись—зігнувши голову й дивлячись з-під брів'я, продовжував Кірсан,—звичайно, Криж дуже на нього сердитий, але на цей раз можна було б обійтись доганою та його власним спростованням до газети.

— Да-а-а...—тепер тягнув я, думаючи про себе: «дідька лисого не хочеш? Так я тобі й признався».

Так ми подакали й розійшлись. А за кілька хвилин надійшов Іван і розповів, що Маслоніжка передав протокола Корнійчукові, а той не дає.

Потім Іван нахилився і прошепотів на вухо:

— Казав прийти до нього додому пізніше.

Іван мусив конспіруватися надзвичайно, бо він був єдиним членом нашого гуртка, що не викликав жодних підозрінь у начальства. Данило кілька днів тому провалився: з'явилась його замітка у «Червоному Краї». Та й до того він занадто зі мною товаришував і те всі знали, а кожен мій товариш, звичайно, повинен був бути людиною підозрілою.

Того ж вечора ми довідались від Корнійчука про постанову президії Райвику. Президія визнала фейлетон Вишні неправдивим і доручила Крижеві написати спростовання. Коли ж його написав Криж і що він там писав—цього ми не знали, бо разом з Чашкою він зараз же поїхав до повіту і мабуть писав спростовання відтіля.

«Допоможани» знов зняли питання про передачу Гребляньського млина та Броварного «Допомози». Криж і слухати не хотів. Чашка теж не погоджувався оддати хоча б одного млина.

За кілька днів мене покликано до Крижа. Затаївши хвилювання йшов я до райвику.

Криж був надзвичайно серйозний, але ввічливий:

— Ви знаєте, що хтось подав брехливі відомості до «Вістей»—питав він мене.

— Які саме?

— Та про млин і про те що його Чашка орендує.

— Ні, не знаю.

— Як то не знаєте?

— А отак що не знаю про жодні брехливі відомості.

Криж обурливо й зло дивився на мене.

— Слухайте, я хотів запропонувати вам, щоб ви, як свідомий селякор, відповіли на цю брехню і ось тут приготував для вас матеріал—показував він на аркуші списаного паперу на столі.

— Але я не знаю, про яку брехню ви говорите! Мені відомо, що у «Вістях» писав про Чашку Вишня... На мій погляд, правильно писав... Не знаю, чого це вас так дуже обходить... Думаю, що коли у вас в районі що не так, як слід, то ви мусите виправити.

Крижеві очі розкидали іскри, міцно стиснуті кулаки дригоніли на столі. Я оглядався на двері, чи не ввійде хто, та на телефонний апарат, що висів на стіні. В крайньому разі доведеться зірвати його відтіля, щоб боронитись од запального голови райвику.

— Так ви вважаєте, що в газеті написано правильно?

— Так.

— Геть відділя!—заревів Криж, стукаючи кулаками по столі.

Я ще раз глянув на телефон, зважаючи, чи легко буде його відірвати й вирішив, що телефона прикріплено досить міцно.

Нічого не залишилось робити. Встав, підійшов до дверей, одхилив їх і так, щоб було чути в канцелярії, голосно сказав:

— А ви все таки, товаришу Криже, легше на поворотах!

Криж наче сказився. Скочив з крісла, штовхнувши його геть, підлетів до дверей, але в той же момент я зі всієї сили з таким грюком зачинив двері перед його носом, що вся канцелярія змовкла, здивовано-перелякано дивилась то на двері Крижового кабінету, то на мене, коли я поволі, з усмішкою проходив повз столи діловодів.

Можливо, що це було велике хуліганство, але ж мені було лише сімнадцять років і звичайно, що в мене не було ще життєвого досвіду й витримки.

За кілька хвилин Кірсан прибіг до мене й почав вичитувати за хуліганство та несвідомість.

— Майте на увазі, що Криж ставить питання про звільнення вас з райсельбуду.

— Плював я на Крижа!—з пересердям відповів я.

Надійшла черга дивуватись і лютувати Кірсанові.

— Слухайте, майте на увазі, що Криж голова райвиконкому, член партії та член бюро райпарт'ячейки. Ви мусите давати собі відчит, що ви говорите...

— Я даю собі відчит. Райвик обороняє Чашку і за цього чортового негмана ви хочете мене з'їсти.

— Я ставлю перед райвиконкомом питання про звільнення вас з роботи в райсельбуді.

— Можете.

* * *

Хмарний осінній день; вітер понаганяв на небо хмар і тепер крутить на вулиці стовпом порох. Ще не холодно, але вже забудьте про спеку. Коли виходите на вулицю, краще беріть піджака. В полях уже поламали кукурдзу й покопали картоплю. Лише на радгоспівському залишилися буряки. Та там вони можуть стояти до снігу... бо Демчик лежить хворий.

Головною вулицею Турчанівки в напрямку од Греблянського млина до райвиконкому кілька чоловіка копають ями, підвозять відкілясь стовпи, закопують їх, а потім натягають дроти. То Чашка проводить електрику до райвиконкому, театру та квартири Крижа.

Вулицею заточується п'яний Воблик. Він підходить до купки робітників, довго дивиться у яму, плює на стовп і хрипить:

— На жорнах вдома молотиму, а до твого Чашки не піду. Хай він замість моїх хунтів грасу їсть. І Криж—те саме.

Лише п'яний Воблик вірить, що Крижу недовго «царювати» і що Чашку ще «розіпре». Більше навряд у кого є така сама надія.

Біля райсельбуду зупиняється підвода. З неї злазить якийсь кривий і шкандибає сюди.

Все це спостерігаю, виглядаючи у вікно. Сьогодні останній день моєї роботи у райсельбуді. Мене звільнено. За що? За нетактовне поводження з головою райвику—тов. Крижем. Оце зараз передаю всі справи своїй активній помічниці—маленькій блондиночці Доні. Вона тимчасово мене заступатиме.

Настрій у мене не дуже веселий. Але не звільнення цьому причиною. Плювать мені на звільнення. Без п'ятнадцяти карбованців на місяць сміливо обійдусь, а в господарстві робота знайдеться. Боляче, що Чашка одержав верх. Боляче за свій кооператив, боляче, що Криж почуває себе цілковитим господарем району і крім себе та своїх дівчат ні про що не дбає.

— 356 книжок—каже Доня—з них 134 у палітурках.

А коли кілька місяців тому я прийшов сюди, було лише 20 чи 30 подертих брошурок,—згадується мені.

В цей час кривий ще більше притягує мою увагу. У вікно видно, що він стоїть перед дверима сельбуду і щось думає. Аж ось рішуче береться за клямку і зникає на ганку, за півгодини він уже шкандибає через велику кімнату до нас з Донею.

— Здрастуйте! Мені треба до вас,—звертається він до мене.

— А що таке?

— Та коли вам не важко, так вийдемо в сіни...

— А ви напевне знаєте, що вам до мене?

— Та як же,—всміхається кривий,—хто ж не знає нашого райселькора?

— Ну, це інша справа. Та ви можете тут, при цій дівчині, казати, що там таке у вас.

Але кривий мнеться... Він мабуть не з тих, що люблять довіряти. Доня його розуміє і виходить.

— Я буду в тій кімнаті,—каже вона.

Кривий сідає на лаву, ще раз оглядає навколо і тихо рекомендується:

— Я з Волоської сільради... Фрей мене сюди послав, зав. хатою-читальнею—пояснює він.—У нас вчора були збори комнезаму. Читали фейлетона Вишні... Наші млини Криж теж непманам хоче оддати.

Я з напруженим інтересом слухаю Кривого. Він поліз до кешені старої, обтріпаної шенелі і почав витягати якийсь вузлик. У вузлику були папери.

— Оце я сам написав листа і підписався... Так і підписався... Колишній червоноармієць Лукіян Стовп. І він простяг мені свого листа.

Поки я проглядав, Стовп витяг другого папірчика і положив на стіл. Досить було півтори чи дві хвилини для того, щоб прочитати цього другого папірчика.

— Хороша бамажка—засміявся кривий. Він безперечно був правий. Цей папірчик обіцяв багато.

— У нас всеньке село проти Крижа горить,—продовжував Стовп.—Позавчора приїхав. До сільради не заїхав, а прямо до Палієва, що найбільшого млина держить. Цілу ніч там п'ячив та по селу на шарабані дівчат катав, а ранком прислав до сільради, щоб йому свіжих коней в шарабані змінили, бо райвиківські захляли. Того тижня ходили до Кірсака скаржитись, а він поскріб пальцем по носі та й каже: «Треба буде це взяти до уваги, але як це неправда, то відповідатимете». Обіцяв, що приїде на село, і досі нема. Замість нього Криж навідується. Палієв та інші тепер

сміються і нахваляються: «Чорта пухлого дістанете, злидні, а не млина». А в нас же три млини...

— Нехай би тільки з губернії або з повіту надїхала до нас у село яка комісія,—продовжував кривий,—там таких матеріалів буде на Крижа, що він не знатиме куди тікати.

Я дякував Стовпові і передав записку Фрею про те, що в райсельбуді мені дано відставку «без орденів і мундира» і що він мусить зробити у своєму селі.

Кривий поїхав додому, а я бігцем подався до райвиконкому, до Данила, щоб похвалитись. А похвалитись було чим. Біля райвику мене зустріла дівтора з єврейської школи. Вони бігли додому. Але маленький Меер забачив мене і за хвилину вони всі були тут. Це мої маленькі приятелі. Я давав їм читати інтересні книжки і часто грався з ними біля сельбуду.

— Миколо,—кричав Меер,—чи то правда, що ти вже не працюєш у сельбуді?

— А ти кнису мені сьогодні даси?—дворгав мене за сорочку зовсім манюсінський Йось, що йому часто доводилось втирати носа.

Пообіцявши цікаву книжку, я їх усіх спровадив у райсельбуд до Доні, бо замітив на райвиконкомівському ганку велетенську постать Данила. Він стояв без шапки, широко розставивши ноги з руками в кешенях і його широчезне галіфе затуляло мало не весь ганок.

Похмурість швидко зникла з його обличчя, коли він проглянув «бамажку», що її привіз кривий.

— Оце так діло... Слухай, треба, щоб Іван дістав у райвиконкові деякі папери з секретної папки. Власне, на мою думку, мої листи до дівчат більш секретні, ніж всі ті папери в тій папці, але на Крижову думку вони такі секретні... Йому ж буде каюк, коли ми це зробимо. Бо тут хто б не приїхав, то вони ці папери сховають.

Далі він розповів мені, що Демчик показував йому записку од Крижа такого змісту: «Товариш Демчик! Там у тебе працює за секретаря бандит і петлюрівець. На мою думку з ним треба зробити те саме, що ми зробили й зробимо ще з його приятелем».

— Показав зі своїх рук і сховав.

— Що ж він тобі казав?

— Нічого, власне. Каже: «Дивись». А потім: «мовчи, що я тобі показував».

— Ну, то легше. Демчик за нас. Але що вони зі мною думають робити?

— Халера їх знає. Між іншим, як у тебе справа з молодшим Чашкою, що в Одесі вчиться?

— Та встановили, що попередній голова комнезаму видав посвідку, що член КНС. Учора послали до Одеси повідомлення про те.

— А його браток з нарсуду тут зараз у райвику. Ну, гаразд, я пішов, а завтра Іван мабуть зробить. Між іншим, ми з Іваном для блюзіру посварились. Може ти до нього увечорі зайдеш?

— Добре.

Данило пішов у райвик, а я помаленьку перейшов подвір'я і став біля фіртки. Глянув на хмарне небо і ледве встиг подумати «мабуть буде дощ...» як почув ззаду:

— Здрастуйте.

Озирнувся. То був Чашкин синок з нарсуду. Він привітно посміхався, звертаючись до мене добірною руською мовою:

— Як живете?

— От тобі й раз—подумав я—якого дідька ще цьому потрібно?

— Як живу? Хліб жую—воду п'ю.

— Хе... Хе...,—захехекав Чашка,—як ваша робота?

— Яка робота?

— Та ви ж у райсельбуді, здається, працюєте—продовжував він.

Я глянув на нього з-під лоба: «Знає він, що мене вже звільнено, чи ні? Мабуть знає».

— Ага, працюю.

Ми стояли біля фіртки. Чашка оглянувся кругом. З райвиконкому хтось виходив.

— Ви кудись ідете?—спитав він мене.

— Додому.

— То ходітьте, нам, здається, по дорозі?

Хотілось сказати: «Іди ти під три чорти і не мороч голови»,—але розбирала цікавість. Справді, чого він до мене причепився? Мабуть чогось йому треба. Що то таке могло бути?

— Гаразд, ходітьте.

Ми переходимо торговицю в напрямку до головної Турчанської вулиці. Вітер підганяв нас у плечі, легенько здіймаючи пил та одриваючи останні листочки від невеликих кущиків, що росли де-не-де біля мурів та розкиданих навколо єврейських халуп. Починав накрапати дощ. Смеркало. Навколо було порожньо. Чашка час-од-часу якось підозріло зиркав на мене. Ми мовчки пройшли кроків двіста, коли він знов розпочав розмову.

— А скажіть, чому ви ніколи у нас не буваєте?

Це й справді було запитання. Я зміряв його поглядом з голови до ніг і назад:

— А чого мені у вас бувати?

— Як чого? У нас же все таки культурний, інтелігентний дім. У нас бувають тов. Криж, тов. Штейн, тов. Рот. Навіть тов. Кірсан часами заглядає.

— Ну, що до останнього, мабуть, ти брешеш—подумалось мені—він хоч і ганчірка, але до тебе не піде. Швидче вже тебе у себе прийме. Але що йому на це відповісти?

— Що ж, вони, бачте, люди інтелігентні, а я що?

Він відчув іронію і поспішив:

— Ні, чому, чому ви так гадаєте? Ви ж працюєте в райсельбуді, культурний робітник, пишете в газеті... Крім того, знаєте, мій батько дуже добре знав вашого діда.

Хотілось спитати: «А чи не від п'яного Воблика він чув про мого діда».

Ми обидва мовчали. Та за хвилину він уже знов почав:

— А скажіть, скільки ви на місяць заробляєте?

— П'ятнадцять карбованців.

— Ай, як мало,—з жахом у голосі промовив Чашка.

— Небагато.

Безперечно Чашці чогось треба. Він зупинився наприкінці торгівниці біля якогось муру, де нас ніхто не міг почути.

— Ну, знаєте, на п'ятнадцять карбованців на місяць існувати не можна.

— Чому не можна? Он є такі, що на одинадцять живуть.

— Але ж хіба то життя—хитав головою мій співбесідник,—вам мабуть важко. Я дуже і дуже вам співчуваю, і завжди, завжди вам радий допомогти. Може вам потрібні гроші? Я з великою охотою позичу.

А, ось що. Ну, тепер я розумію, для чого ця зустріч і чого хоче молодий Чашка. Але ще одну секунду. Може він скаже більш одверто, за що позичить мені гроші.

— А борошна вам треба?—продовжував допитувати він.—Візьміть мішок та зайдіть як-небудь до нас у млин.

— Дуже вам вдячний, але борошна мені непотрібно. Потім, знаєте, я поспішаю, бо ще мушу сьогодні ж і негайно одного дописа до газети написати.

— Але ж у грошах ви відчуваєте потребу?—настирливо домагався чогось од мене цей син, гідний свого батька.

— А для чого мені гроші?—відповів я, засунувши глибоко в кешені руки і одвертаючись од Чашки.

— Куди ж ви поспішаєте? Такий хороший вечір, прогуляємось? А?

Йому вечір може був і хороший, бо новісінька шкіряна куртка не давала відчувати холодного вітру й дощу.

— Та, бачте, мряка яка сіє і холодно ж. Я вже закачуб.

— Та все таки...—і він протяг мені руку. Але я її не помічав, стиснувши кулаки в кешенях. Кортіло розмахнутись і зо всієї сили заїхати в цю нахабну піку.

— А все таки... Я й на п'ятнадцять добре проживу, а ви краще запропонуйте свої послуги Роту. Йому, здається, нові хромові чоботи потрібні. На це добре, я поїхав.

І, одвернувшись од нього, подався на магалу *), де жив Іван.

*) Мачала—другий куток села.

* * *

Пролітав перший сніжок. Під ногами закоцюбла земля. На полях холодно й порожньо. Дубовий ліс праворуч од шляху осипав листя і чорніє велетенськими кістяками своїх столітніх дубів. Шляхом рідко, рідко проїздить підвода, або поспішає за вітром чи з величезними труднощами посувається проти вітру якийсь перехожий.

За горою востаннє сховалась Турчанівка і, не звертаючи праворуч на шлях, я подався навпрошки полями на ліс. Відтіля через Галки до вокзалу рукою подати. Та й коли хто доганятиме, то шукатиме мене на шляху. Втікаю. Позаду залишились Криж, Рот та Чашка. Сьогодні ранком мій приятель—міліціонер—переказав через знайому дівчину, що Криж наказав Ротові заарештувати райселькора.

Я впираюсь паличкою в землю, плигаю через рівчак і сміюсь до вітра. — Хай ідуть, арештують! Нехай мене пошукають!

Хороше у полі в негоду. Переповнений фізичною силою і моральною відвагою, борючись з вітром, я весело згадував боротьбу з Крижом та Чашкою. Боротьба ще не скінчилась. Ні! Ми ще своїх позицій не здали. Тільки щоб вони там Данилові чого не зробили. Та, нічого. Завтра буду у Вінниці, а там редакція, рудий журналіст, а потім прокурор. Тепер він од мене самою обіцянкою не одчепиться.

З такими думками я прийшов на вокзал. За кілька годин мене відсіля забере київський потяг.

У кіоску продають газети. Витягаю п'ятака і беру «Вісті».

Розгортаю газету. Чи нема тут фейлетона Вишні. Ні, нема. Є Валер Проноза, але ми до нього не писали. Стій, стій! Це що таке внизу? Підвал із заголовком:

Млин, «благодетель» Чашка та Райвиконком.

«Млин—це одна з командних економічних «висот» на селі. Хто володіє млином, той не мала сила. Поміщицтво старе та спекулянти за старих часів саме млином тримали в своїх лабетах цілі райони, висмоктуючи надвартість з селянства.

Боротьба за млин—одне з актуальніших питань на селі й зараз. Старий власник його, або непман, з одного боку, і кооперативи та комнезаможницькі об'єднання—з другого. Боротьба ця часом набирає гострих форм».

Але я поспішаю по газетному підвалу все далі.

«В нашій газеті від 17-Х писалось про один випадок такої боротьби за млин в Турчанівському районі на Поділлі. Там є два млини: Гроблянський та Броварний. І от обидва ці млини попали до рук місцевого великого непмана Чашки. Селькори написали з цього приводу дописа до редакції, що його було використано тов. Вишнею».

Далі йшли спростовання, написані Чашкою та Крижом, та документи, викрадені Іваном у райвиконкомі, і найважливіший документ, що його привіз кривий з Волоського.

«Виявляється, що Чашка і до революції був хазяїном—писалось у газеті—бо щоб мати вільних 21 тисячу карбованців миколаївських, для цього треба було бути великою чашкою, коли не цілим тазом. Крім того, з цього ж виявляється, що в даному випадкові Чашка використав революцію для придбання млина».

«Учепившись за цей млин, Чашка пішов далі. Він іще з п'ятьома отакими чашками заарендував і другий—Броварний млин».

«Цього року кінчився термін оренди на цей самий Броварний млин. На нього, крім Чашки і компанії, претендує місцеве с.-г. товариство «Допомага». Бачучи конкурента, Чашка прикидається благодителем цілого району і Турчанівської радвлadı в тому числі. Він пропонує райвиконкому, за словами самого Чашки, таку блискучу пропозицію, на яку ніхто інший у нашому районі до цієї пори не зважився.—Ми, пише він,—пропонуємо цілком даремно електрифікувати всі вулиці міста, всі державні та громадські установи Турчанівки і, крім того, на свої ж кошти улаштувати центральну проводку по всіх селах навколо в усіх напрямках... Між іншим, збіжжя членам КНС ми зобов'язались молоти на значно пільгових умовах у порівнянні з другими».

«Це спростовання Чашки запобігливо засвідчує голова райвиконкому Криж».

Далі йшли документи, а з тих документів виявилось, що Чашка за угодою з райвиконкомом мусив дати електрику лише для райвиконкому та для головної вулиці Турчанівки. А для цього райвиконком давав Чашці свої стовпи і свою динамо-машину. Крім того, в багатьох випадках за угодою Чашка міг електрику не давати. Крім того, членам комнезаму давалась скидка на помол в 1 фунт з пуда лише тоді, коли незаможники зобов'язуються перемолоти не менше 7 тисяч пудів на млині. А далі згадувалось і про мене.

«Коли боротьба за млин впливала і на людські очі, то селякор подільського «Червоного Краю» написав в цій справі дописа. Почувши про це, Чашка підсилав свого сина до селякора і пропонує хабаря з тим розрахунком, щоб той написав спростовання до газети, ніби то все те, що писалось в цій справі—брехня. А за це: «Занеси, каже, на млин мішок, ми тобі дамо борошна». Так от робкори і питають: чи не мішком борошна і до цього часу Чашка і компанія вирішали свої справи по деяких установах?».

«Ось що пишуть збори членів КНС (не дивлячись на фунтову знижку) Волоської сільради цього ж району: «Заслухавши доклад... про здачу млина райвиконкомом в оренду гром. Чашці на 10 років, ми, незаможники Волоської сільради, протестуємо проти цього». (Це був документ, що його привіз кривий). «Мабуть уже зараз Чашка наїла рубець незаможникам».

«Слідуючі ж 10 років, що протягом їх Чашка буде володіти млином, призведуть іще й до іншого. Губпрокуратурі слід не на словах, а на ділі провести обіцянку райвиконкому ч. 2782 про те, що «на слідуючий термін

перевага в справі оренди на млин буде на боці кооперації». Млин бо—повторюємо—це одна з економічних командних висот на селі».

Статтю було підписано: «Ф. Т.».

— Хто ж би міг бути цей «Ф. Т.»—з величезним інтересом думав я. І лише не скоро довідався, що то був відомий уже в наші часи журналіст тов. Ф. Таран.

І коли потяг швидко поспішав в напрямку до Вінниці, я з новим числом «Вістей» у руках був переконаний в успіхові...

* * *

Минув деякий час. Яюсь у центральному селянському будинку я одержав листа. Лист був од Данила. Він писав, що на цей раз обіцянка губпрокурора обіцянкою не залишилась. Крижа у Турчанівці вже нема. Рота теж нема. Броварний млин перейшов до «Допомоги», але Терещенків Чашка зумів утримати хитрою комбінацією. Він погодився платити за нього величезні гроші. «Допомога», що заплатила значну суму за Броварний млин, конкурувати з Чашкою не могла. А за місяць Чашка подав заяву, що млин не рентабельний і він платити таких великих грошей не може. Комісія, що обслідувала млин, підтвердила його заяву, і йому зменшили орендну плату в кілька разів.

— От чортів Чашка! Ну, та зрештою переможцями вийшли ми. Ще кілька років і Чашці буде капут.

Я з гордістю дивився з вікна четвертого поверху на великий столичний майдан і поринав у мрії...

Вас цікавить як я попав до столиці? Ну, це колись іншим разом.

Ф. ГОЛУБ

ЛКСМУ В КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНОМУ БУДІВНИЦТВІ

Беличезний розмах соціалістичного будівництва в своєму дальшому поступі став неможливий без піднесення культурности трудящих мас, розв'язання проблеми кадрів—проблеми культурної революції. За ленінськими принципами національної політики, що є основою програми комуністичної партії, вирішення проблеми культурної революції не може мати іншого шляху, як через відродження й розвиток національної культури, що своїм змістом має бути інтернаціональною. Єдиний шлях до соціалістичної культури—шлях розвитку національної культури під проводом пролетаріату. На Україні маємо своєрідні особливості, що заважають зростові темпу будування культури. Ці особливості полягають у надзвичайній зрусіфікованості мас робітничої класи—наслідок політики царату. Це, безперечно, набагато ускладняє проблему нової культури і разом з тим щільно зв'язує її з проблемою спілки робітничої класи з основною масою селянства та провідної ролі в цій спілці пролетаріату.

Будування української культури посідає вже визначне місце у всьому процесі соціалістичного будівництва—низка фактів з громадського життя країни наочно це доводить. До них можна віднести збільшення кількості і значне поліпшення якості українського друкованого слова—нові книжки, журнали, газети, утворені і ті, що засновуються, наукові інституції. Останнє цілком спростовує брехливі наклепи угодівської преси за кордоном, нібито українські видання рік-у-рік зменшуються. Разом з тим піднесеним темпом посувається індустріялізація країни через будування нової промисловости і такого, всесоюзного значіння, велетня, як Дніпрельстан.

Зростання пролетарської культури не може не викликати гострого опору ворожих куркульсько-непманських та буржуазно-інтелігентських елементів.

Це тим природніше, що Україна і раніш була плацдармом різних авантур міжнародньої контрреволюції, а український шовінізм завжди охоче йшов на допомогу їм. Томуто й зараз підчас рішучого наступу на куркуля, непмана, загострення класової боротьби, класовий ворог гострить свою зброю—шовінізм. З одного боку—український націоналізм, соціальним представником якого є куркуль та прошарки української інтелігенції, що з ним зв'язані. Тут відбувається шалена боротьба в різних формах за вплив на молодь, за нові культурні кадри, що в недалекому майбутньому будуть творцями пролетарської літератури й мистецтва. З другого боку—російський великодержавний шовінізм, носіями якого є бувші кадри старих уря-

довців, яких, до речі, ще чимало працює в радянському апараті, російська стара інтелігенція, міське міщанство—також чинять опір українізації й розвиткові української національної культури. Українському шовінізмові зокрема подають підтримку й допомогу уламки націоналістичної еміграції за кордоном.

Переможний поступ української культури в «людях» певних кол, тих, що завжди на своєму прапорі несли гасло боротьби з радянською Україною, дає привід останнім чинити історичну спробу перешкоди будові соціалізму, а підтримка з боку закордонних побратимів розв'язує в цьому їм руки. З цього погляду стає зрозумілим виступ академіка Єфремова.

Ще року 1918 Єфремов в книжці «Під обухом» заявляє: «слушного часу може і не так довго дождити. Він прийде, той слушний час, бо люди вмирають, а ідеї вічні. Поодинокі люди можуть загинути, але наша національна ідея, що підіймає великий народ із занепаду і кує з нього свідому націю, ця ідея невмируща»...

Тут думки прямо збігаються з ідеєю фашиста Донцова. Та проте маємо рацію заявити спільникам думок про те, що націоналістична ідея невмируща,—що вона вже догниває, її замінила саме вічна ідея інтернаціоналізму. Тільки остання справді виведе великі й малі народи з-під гніту, розв'яже його творчі сили, приведе на шлях соціалізму.

Хвиля протестів українських наукових кол рішуче й остаточно засудила ворожий виступ академіка Єфремова. Ці протести досить добре дали відчуття, що кожному, хто спробує паплюжити українську державність, радянська громадськість дасть сувору й одноставну відсіч.

Одним Єфремовим, розуміється, не вичерпуються сили ворожого арсеналу. В кожному місті завжди знайдуться і є прихильники або однодумці шовіністичних ідей; вони, якби мали можливість, оскаженіло активно боролися б з сучасним розвитком української культури. А покищо провадять пропаганду своїх ідей, сіють ворожі й плутані думки.

* * *

Класовий опір української національної культури ставить перед ЛКСМУ проблему підвищення своєї ролі й активності в переведенні політичних і організаційних заходів до здійснення національної політики партії, що в той же час повинно спричинитись до максимальної паралізації ворожих спроб впливати на зростаючі командні кадри в культурі. Отже, коли ми звернемось до справжнього стану роботи, то повинні будемо вказати на неприпустимо-недостатні наслідки. Якби комсомольські організації досить добре провадили роботу по українізації,—не доводилося б натрапляти на факт утворення ворожих нам організацій, або принаймні їх було б далеко менше. Грунт з-під націоналістичних елементів було б вирвано. А так покищо у них є змога утворювати контрреволюційні організації. Так от, по селах Бережівка, Скипка і Непадовка Липовецького району, Вінницької округи створено було оформлену організацію молоді під назвою «НПВУ» (Народня партія визволення України). Угрупування хотіло зв'язатися з українською шовіністичною організацією дорослих і добитися скинення

радвлadı. Аджеш коли б існувала змога ворожій групі провадити далі свою діяльність, зовсім не виключена можливість для неї охопити ворожим впливом бідняцьку молодь. Через те саме, що по тих же селах комсомольська організація палець об палець не вдарила для роз'яснення в масах молоді національної політики партії. Бували й інші випадки, коли ворожим організаціям вдавалось підривати комсомольські осередки; останні до роботи ставились остільки байдуже, що самі об'єктивно давали умови пропагувати націоналізм.

Приховано, а іноді й одверто, націоналістична інтелігенція, що посідає багато вчительських місць, по радянських школах, прищеплює неправильні ворожі погляди учням у розумінні сучасного стану речей. Наведемо лише один приклад того, як пояснював учитель радянську Україну. В Сутисках (Вінницької округи) на запитання учня на лекції географії: «чому наша Україна така мала»,—показуючи на мапі, вчитель відповідає, що, мовляв, «ця частина України (Галіція) сама стійна, а ми знаходимось під Москвою». От як підголоски пана Пілсудського агітують за національну політику польського фашизму. Комсомольським організаціям необхідно зробити з цього такий висновок, що змістом своїм визначав би потребу для осередків та окремих комсомольців не залишати поза увагою радянську школу. Роз'яснення національної політики партії треба зробити одним з основних питань роботи комсомольців.

Ухили від національної політики партії повинні попасти під вогонь комсомольської організації, розуміння їх антикомуністичної суті треба подати всій молоді.

Зростаючі нові кадри комсомольців, молоді взагалі, повинні розумітись на різних «теоріях», що збочують від правильної національної політики партії, і тому одним із завдань, яке треба зробити основним для ЛКСМУ, є обов'язкова потреба викривати антикомуністичність різних ухилів, на конкретних прикладах їх виховувати і загартовувати комсомольців—молодь у дусі єдино-правильної в питаннях національно-культурного будівництва ленінської лінії партії. Своєчасно мобілізовуючи маси на боротьбу з проявами шовінізму так великодержавного, як і українського, комсомолові треба виховувати в молодих українських кадрах сувору непримиримість навіть до незначних перекирчувань правильної лінії партії в національному питанні.

* * *

Постанови комсомольського з'їзду безперечно відіграли ролі в розумінні перелому в організаціях до справи українізації. Низка фактів з роботи свідчить про це. В основі своїй маси комсомольців засвоїли важливість опанування української культури пролетаріатом. Крім того, все таки не можна не відзначити, що в певних колах можна зустріти перекирчене розуміння українізації. Тобто, справа частенько ставиться так, що опанувати мовою потрібно для того, щоб розумітись, мовляв, з селянством, щоб боротись з петлюрівщиною, не для того, щоб опанувати культурними цінностями України, всім культурним процесом, для активної, та керівничої ролі в

цьому процесі. Підчас огляду окремих ділянок роботи з українізації довелось зустрінути в деяких промислових організаціях такі думки, що їх висловлюють комсомольці: «українізація—це навчитись розмовляти українською мовою, щоб можна було говорити з селянством», і далі: «навіщо вчити українську мову й українізуватися, коли після міжнародньої революції це не потрібно буде». В таких випадках обурюватись мало. Тут очевидно справа йде про нерозуміння, і до нього треба ставитись дуже серйозно, щоб глибокою роз'яснювальною роботою дати певне уявлення про основи будівництва української культури. Проте, не зважаючи на окремі загрозливі явища, що бувають у комсомольців, вся маса організації одностайно рушила на здійснення постанов з'їзду (про це мова нижче), досягла певних успіхів у практичній реалізації постанов.

В особливій пригоді комсомолів і молоді стала нова форма, що її висунули організації в час піднесеного розгортання роботи до участі в культурному будівництві—це культпохід, що зараз за ініціативою комсомолу став майже до цілковитої практики всіх громадських організацій, хоч часом змісту надають йому трохи іншого. Справді, ніяк не можна уявити культпохід на Україні, що не ставив би собі за мету втілити масам українську культуру.

Користуючись з культпоходу, комсомол прагнув прищепити масам, у першу чергу масам молоді, хоч окремі елементи культурности в побуті, розповсюдження письменности, заохочування до технічних та природознавчих наук, та, зрештою, культурно-організаційні звички. Звичайно, було б помилкою, а за сьогоднішнім терміном—«неприпустимим діялством» вважати, що ці окремі елементи культурности зовсім вичерпують справу. Значне місце—невеличкі конкретні, але зате корисні і досить зрозумілі речі для широких трудящих мас,—вони безперечно посідають, та, з погляду ваги основного стрижня національної культури, похід все таки питань охопив замало. Не можна не помітити величезного значіння культпоходу хоч би в тому, що він зрушив у деяких організаціях вишукування нових форм роботи; зміцнення і дальший розвиток цих нових форм,—треба вважати за головне завдання для наших організацій.

Одною з таких форм з'являються вечори української культури. Особливої уваги заслуговує по своїй організації, змістові вечір, улаштований Дніпропетровським окружним комітетом комсомолу.

Позитивним у цьому вечорі було те, що організація чітко поставила завдання, які мали вигідно підкреслювати її зміст. Організувати маси навколо питань української культури, винищити задубілий консерватизм, що має ще місце в лавах пролетаріату.

Вечір у стислих, але в яскравих формах безперечно показав масам окремі галузі української культури. Але головне те, що вечірка стала за стимул дальшого розгортання роботи по українізації в робітничих клубах. Одночасно вечірка спричинилася до популяризації й пропаганди української книги. Наслідки такої форми популяризації й ознайомлення мас з українською культурою, що збільшилась цікавість робітничої маси до

українських книжок, газет і журналів, підвищився інтерес до політичного минулого України.

Після з'їзду Центральний Комітет спілки підкреслено гостро поставив перед місцевими організаціями завдання дійти рішучого перелому в опануванні активом українською мовою, і zarazом—організувати вивчення активом української культури, історії, економіки тощо. Для цього пропонувалася низка форм, що забезпечувала б виконання постановленого завдання. Попередні дані з роботи комсомольських організацій свідчать про досить байдуже ставлення до висунутої проблеми. І лише культурний похід до деякої міри розворушив ініціативу місцевих організацій. Знялась хвиля добровільності та ініціативи самих комсомольців у вивченні мови, і там, де ініціатива була своєчасно підхоплена керівним органом комсомолу, були наново утворені курси й гуртки з різних питань українізації.

В період культпоходу комсомольські осередки (як це ми й раніш відзначали) звертали увагу на розповсюдження книжок, газет та збільшення передплати українських молодняцьких газет. Можна послатись хоча б на той факт, як у Запорізькій окрузі протягом місяця для села було зібрано п'ять тисяч томів книжок. Утворення спеціальних груп, інституту книгонші по розповсюдженню української преси та книжок, все це—позитивний бік культурного походу комсомолу.

Складовою частиною походу була потреба зрушити з місця застиглу ліквідацію неписьменности. Х-й з'їзд КП(б)У підкреслив потребу максимально-енергійної роботи в справі ліквідації неписьменности трудящих. Необхідність надзвичайної уваги до цього питання пояснювалась тим, що за останні роки зменшилась увага і бюджетові асигнування так державних органів, як і громадських організацій. Більш того, ця неуважність пішла також по лінії послаблення громадської організації, яка поставила собі завдання допомагати державі в справі ліквідації неписьменности—це т-во «Геть Неписьменність». Досить згадати, що до 1927-28 року кількість осередків т-ва зменшилась на 25%, а кількість членів на 38%. Що ж стосується мережі лікпунктів та кількості охоплених навчанням, тут ми маємо таку картину: 1925-26 р. існувало 17.542 лікпункти, і охоплювали 728.000 чол., 1926-27 р. існувало 11.542 лікпункти, і охоплювали 422.000 чол., а 1927-28 р. існувало всього 9.463 лікпункти, і охоплювали 291 т. чолов.

Коментарів до оцих цифр додавати майже нічого, вони добре сами за себе говорять. Все це zarazом поставило на чергу дня питання—підвищити увагу мас до ліквідації неписьменности, а на перший плян, як засіб, висунути необхідність переведення спеціального місячника ліквідації неписьменности.

Комсомол, будучи одним із ініціаторів, що підніс питання про перегляд існуючого відношення до основного заповіту Леніна, негайно підхопив ідею переведення спеціального місячника, ставши за чинника, що найактивніше скупчував громадську думку навколо проблем, які висунула партія. Комсомол розпочав мобілізацію 500 товаришів на лікнепроботу. У ВУЗ'ах, по школах скрізь порушували тишу комсомольці, піднімаючи активність гро-

мадськості на допомогу державі в ліквідації неписьменності. Та проте комсомольським організаціям не зовсім пощастило реалізувати поставлені завдання. Все ж, не зважаючи на окремі перешкоди, що набагато ускладнюють справу, в культпоході комсомольські організації знов загострили це питання перед радянською суспільністю. І в майбутній роботі завдання ліквідації неписьменності треба буде тримати, як одне з основних.

Можна було б перелічити ще низку питань, що їх охопив культпохід, але вкажемо лише схематично на ті досягнення, що їх дістав ЛКСМУ в цій великій дії мас молоді і частково дорослої частини трудящих. Підчас походу виявлена низка нових життєвих і практичних форм роботи, поважніше місце одвели питанням літератури, наближенню мас до мистецтва, пропаганда революційної теорії, все це йшло за безпосередньою ініціативою мас молоді і спрямовувало її стати ще ближче до розуміння всього культурного процесу.

Ріст театрів робітничої молоді, що дають можливість виявляти й оформляти зростаючий культурницький актив з молоді, гуртки, групи українізації тощо—конкретні докази того, як, зовні непомітно, наростають чинники українізації мас і відіграють чималу роль в сумі заходів партії до здійснення її завдань.

(Закінчення буде)

М. ДАНИЄЛЬ

МОЛОДА ФАЛАНГА

Е. Гордон, Ф. Сіто, Г. Добін, Е. Каган, Е. Шехтман, Е. Козакевич.

Дуже характерний є той шлях, що ним прийшли наші молоді прозаїки і поети до єврейської післяжовтневої літератури. Шлях цей ішов не через літературні збірки й журнали.

Тихо й непомітно почали вони гуртуватися навколо комсомольських газет і журналів. Там, у газетах і журналах, зробили вони і свої перші тверді кроки, та лише згодом вони почали з'являтися на шпальтах наших товстих журналів («Ройте Вельт», «Штерн», «Проліт») і центральних органів («Емес», «Штерн», «Октябрь»).

І ще одна риса: вони прийшли не поодинокі, не парами, а групами. На тих, що відчули їхнє народження, це справило вражіння, немов велика підземна молода енергія разом натиснула, зламала всі перепони і високо та бадьоро залунала.

За короткий час формується літературна група навколо «Юнгер Арбетер» у Менську, навколо «Юнге Гвардіє» у Харкові, навколо «Юнгвалд» у Москві і ряд літературних угруповань у провінції.

Певна річ, що серед десятків поетів і прозаїків, які раптом з'явилися на шпальтах юнацької преси, є багато випадкових, що мусять і що використають свою молоду енергію в інших галузях.

Ішла велика повідь, що на своїх хвилях несла справжніх поетів і прозаїків разом з графоманами і літературними щебетунами.

На сьогоднішній день можна вже говорити про певну групу молодих поетів і письменників, які без сумніву ввійдуть у єврейську, пролетарську і радянську літературу, залишаться, як її постійні творці й будівники.

* * *

Молоді прозаїки потрапили в краще становище, ніж молоді поети. Коли в поезії можна було підчас приходу молоді групи поетів говорити про певну формальну стабілізацію, коли наша поезія тих часів досягла вже певної формальної височини, що з нею кожен новий поет мусив рахуватись і перемагати її (Горштейн, Маркіш, Квітко, Фінінберг, Кушніров, Харік, Фефер, Галкін, Резнік, Расін), то в прозі ще жодної стабілізації канонів не було.

Радянська проза тематично закінчувала тоді період громадянської війни, а формально—шукала шляхів до радянського реалізму.

Я не хочу цим сказати, що молоді, щойно народжені прозаїки не мали чого вчитися у своїх старших товаришів.

Я хочу лише підкреслити, що молоді прозаїки не були так обмежені формальними канонами і ще менш обмежені були вони, вибираючи теми для своєї творчості.

Перед молодими прозаїками лежало широке поле сучасності, до якого старші письменники майже зовсім не доторкнулися. Лише останнім часом помічається перехід письменників старшої генерації до НЕП'я і відбудовного періоду.

А наші молоді прозаїки кинулись з усім своїм юнацьким запалом на вільну необроблену ділянку нашої радянської літератури.

Родинні стосунки, пролетаризація молоді, кар'єризм, перехід євреїв на хліборобство, безпритульність—оці всі теми зачеплені в оповіданнях і новелах молодих прозаїків.

Зчаста тема розв'язується фотографічно-наївно, рідко коли психологічно-заглиблено. Але важливе те, що молодь наслідують зачеплювати теми нашого сьогодні, що вона зв'язана міцно з цим сьогодні і так, чи інакше вони—молоді прозаїки—довершують і випрямляють повільну ходу нашої радянської прози.

* * *

Я назвав імення: Гордон, Сіто, Каган, Шехтман, Козакевич не тому, що вони вичерпують поняття «молоді прозаїки». Можна б знайти на шпальтах юнацьких журналів ще таких, які варті, щоб їх згадати. Я роблю це лише тому, що названі імення втілюють у собі різноманітні можливості і шляхи, якими простуватиме далі молода проза.

Е. ГОРДОН

Гордон увійшов у радянську єврейську літературу з селянським матеріалом. Тему він узяв не зовні, не від сторонньої людини, що кілька днів спостерігала переселення, але з середини.

Вже в перших рядках відчувається, що він знає людей і містечкове оточення, від якого ці люди втікають геть.

«Бур'ян»—це насамперед літературне демонстрування нового селянського матеріалу. Гордон соковито розповідає, як купка містечкових євреїв створює колектив «Ердлінг», як цей колектив переїжджає на землю і починає працювати в нових важких умовах. Жодної інтриги, жодної сюжетної зв'язки в цьому оповіданні немає.

Соціальні конфлікти, що відбуваються між Вовою Пінкес та Абою Віленським з хлопцями-різниками, народилися й зросли не на новому земельному ґрунті. Вони тягнуться ще з містечка.

Сила оповідання лежить не в містечкій задумі, а також і не в конфліктах, що там відбуваються. Силу і свіжість Гордона треба шукати в його умінні влучними рисами і словами давати групи і поодинокі людей. Ось

уривок, як сидять у колишнього багатія—Аби Віленського і чекають на пошланців:

«Чи вони ж прийдуть колись, чи ні?.. Хотілося б уже почути живе слово,—повторював щохвилини нетерпляче Аба. І знову все в кімнаті сонливе. В кімнаті панує тиша. Молоді різники Аврум Кіндерман, Фавл Тахлес, Мордко-Лейба Срулевич не могли ще, очевидно, знайти спільної мови з Абою... І Аба щохвилини звертався до них улесливо:

— Га, що кажете ви? Яка ваша думка? Ну, так що ж все таки кажете ви?!

— Ну-у-у?..

Всі вони важко сиділи, зодягнені вони були у засмальцьовану різницьку одіж, зберегла ще пахощі свіжого м'яса. Всі вони були в чоботах з глибокими бганками на халявах. Чоботи були засохлі, облуплювались і мали колір вареної крові. Обличчя їм були повнокровні й відчувалась біля них дивна теплість здоров'я й нетерплячка від довгого чекання. Очі їм були червоні від незручності й повні сліз».

Отак детально й мальовничо подано молодих різників з їхніми засохлими чобітьми.

В оповіданні подано також живий діалог, деколи йому щастить діалогом характеризувати людей:

«Тлустий, як годована гуска,—підхопив Вова.

— Ми підняли шматок землі, від якого пахтить жаром,—продовжував Гершко.

— Не пахтить, а упріває. Земля упріває—підхопив знову Вова.

— Дощу, дощу—вимагає вона.

— Не дощу, а напиться,—знову перебив Вова».

Цей діалог допомагає підкреслити Вовине ставлення до землі, як до живої істоти. А Віленський, містечковий колишній багатій, коли б почав раптом говорити такими порівняннями: «тлуста, як годована гуска», «земля упріває», «земля хоче пити»—це був би тільки «літературний імажинізм». Але ж у Вови Пінкеса, єврея, що все життя працював у пана, і зв'язаний з землею, для нього діалог цей правдивий і допомагає створити певний тип.

Інтересний також його спосіб малювати краєвиди. Краєвид у єврейській літературі має своєрідну історію: у Менделе Мойхер-Сфорим він мав єврейсько-містечковий характер, у Шолом-Аша—романтично-релігійний, Бергельсона—декоративний характер.

Лише післяжовтневі поети і письменники почали підходити до природи, як до космічно-стихійної сили, що з нею стикається людина.

Гордон починає розуміти «природу» селянського життя. Змалювавши степ, він дає слово своєму героєві—Вові.

— Бачите, оце є степ, отут росте хліб.

І тут же додає:

«Але всі вони мало цим захопились, широкий степ, сира земля вразили їх своєю непривітністю, вони не могли збагнути як тут можливо оселитися,

заснувати своє життя, і як можна це назвати своїм «удомом»... «Голий був степ і не було навіть чогось, на чому могло б спинитися око»...

Так, степ для євреїв—не декорація й не настрій. Тут треба будувати життя, і коли Вова говорить про польові квітки та прозиває кожне вигаданим ім'ям, він зараз же відзначає їхнє місце у селянському господарстві. Від колишнього «захоплення пахощами» не залишилося й згадки.

Я навмисне спинився довше на «Бур'яні», бо це лише друге селянське оповідання в єврейській літературі. Покищо надруковано лише кілька розділів його.

Мені довелося прочитати решту ненадрукованих розділів і можна напевне сказати, що Гордон є здібний селянський письменник, який може со-

Ф. Сіто

І. Котляр (молодий євр. поет)

ковито і мальовничо розповідати про селянську працю, який має око для природи і речей. Покищо йому не пощастило збудувати міцний сюжет, заглибити і психологічно виправдати соціальні конфлікти, що їх він поверхово накреслив у «Бур'яні». Постаті в «Бур'яні» характерні й живі. Але вони ще не підносяться до мистецько-узагальнених типів. Бракує ще синтези та задуми цілого твору також у будіванні окремих постатей. Але не треба забувати, що матеріал, яким оперує Гордон, ще зовсім новий і не оброблений. Ще нікого (крім Брейтера) він поперед себе не мав і його треба вітати за те, що він уже дав.

Ф. СІТО

Молодий Сіто прийшов з вулиці. В надрукованих новелах: «Кучма», «Комунка», «Кінець одного» відчувається виразно, що він бере свій життєвий досвід і мистецьке надхнення з вулиці, з вокзалу, базару, з усіх тих

місць, де сотні й тисячі безпритульних створили для себе власний побут, мову, етику.

І ще один момент дуже характерний для молодого Сіта—його бережливість.

У його двох чудових новелах «Кучма» й «Комунка» немає жодного зайвого рядка. Сіто взагалі не може змальовувати природи. Вся його містецька енергія йде на те, щоб розповісти оповідання, подію. Тип змальовується у нього не через психологічну аналізу і не через змальовування оточення, а через подію.

Сіто знає багато оповідань, що трапились в темних закутках міста, в холодних завулках, в асфальтових казанах, і розповідає він, не хвилюючись. Ось читаєте ви оповідання про те, як безпритульні задушили свого товариша, бо він «неетично» поставився до комунки. Жахливе оповідання обрямовано рямкою. Новела починається перераховуванням театральних афіш на вуличній тумбі й закінчується тими самими афішами, немов, вони, ці кричущі театральні афіші, теж беруть участь в житті безпритульних.

Можливо також, що він хоче цим підкреслити, що вулиця з її постійним галасом і гамом, з її постійною зміною подій байдужа і глуха до життя безпритульних.

Але як би там не було, одне цілком ясне: жалощів і сантиментів ви в нього не знайдете.

Друга новела теж починається на вулиці. Зустрічається двоє безпритульних і один починає розповідати, спочатку заплутано, потім ясніше, оповідання, як він украв у жінки, що хотіла «зробити з нього чоловіка». Безпритульний страшенно роздратований, що якийсь «пацан» в окулярах пожалів його й переконав міліціонера, що він,—бідолаха, хворий.

Крім одього головного мотиву, що на йому збудовано новелу, він подає ще один яскравий момент, як вмирає мати безпритульного.

Третя новела теж починається на вулиці. В місті Орел зустрічає письменник старого жебрака і жебрак розповідає йому, як він убив пана. Оповідання поновлює темні часи минулого й стосунки між паном та наймитом. Характерний тут кінець: старий жебрак просить цигарку, письменник дає йому і вони розходяться.

Крім цих закінчених і міцних новел, не дивлячись на їхню тематичну вайлуватість, Сіто надрукував ще низку оповідань, у яких він пробує зачепити сучасні і соціально-актуальні теми.

«Несподіваний кінець», «У 13-ій камері»—позитивні властивості щодо вуличних вражінь показали свій негативний бік. Я вже сказав раніш, що Сіто не може показати оточення, йому важко також дається психологічна аналіза, що лежить поза подією. В оповіданні «Несподіваний кінець» йому не щастить змалювати оточення фабричного життя. Виробничі процеси змальовано блідо і безбарвно. Робітничі постаті навіть і не накреслено, а безпосередні герої Борис і Людка схематичні й не живі. Крім того, він хотів у такій коротенькій новелі дати ще й батьків обох головних героїв.

У другому оповіданні Сіто пробує розповісти, як збочує комуніст з прямого шляху через дрібно-буржуазну родину. Але далі фейлетону він тут не йде.

Виходить, що Сіто мусить уникати широких тем, що він мусить залишитися назавжди біля своїх безпритульних і вуличних персонажів?

Ні в яким разі!

Висновок тут лише один, що попередні новели йшли від життєвих спостережень, що ті теми він виносив, мистецьки переболів. Відчувається, що кожна риса, кожне слово йому близькі. Тоді коли соціально-актуальні теми в нього необґрунтовані, не відчувається під ними фундаменту, знання оточення, мови і думок його героїв.

Отже, коли Сіто хоче перейти до нових сучасних і соціально-актуальних тем (він мусить і повинен це зробити), треба йому насамперед набратися нових життєвих спостережень. Сіто ще дуже молодий, талановитий і зовсім не треба, щоб він залишився біля вузької тематики безпритульних і дитячих будинків.

Г. ДОБІН

Добін надрукував двоє оповідань: «Ханке» і «Пані».

Певна річ, що на основі цих двох оповідань важко говорити про його письменницький шлях.

Перше оповідання трактує тему про родинні стосунки, одну з найлегших і найважчих тем сучасної літератури.

Тут можна потрапити в банальність, перейти на газетний фейлетон. Такі випадки ми маємо і у випробованих письменників, як от у П. Романова: «Новая скрижаль», та в інш., коли вони беруться за такі живі сьгоднішні теми.

Добін підійшов до нової теми також досить поверхово. Комуніст-активіст хоче, щоб його молода дружина була хатньою жінкою, створила йому приємний затишок; жінка-комсомолка хоче поєднати обидва моменти та залишитися активною громадською діячкою. Конфлікт зростає, спричиняється до боротьби, а потім вони розходяться.

Крім нової теми, не помічається в цьому оповіданні нового підходу; містечкове оточення теж досить блідо подано, з оповідання визирає тенденція, і часто, коли в молодого письменника бракує мистецьких засобів, він просто починає філософувати про права жінок, про визволену жінку тощо.

Але, не вважаючи на ці зазначені дефекти, відчувається вже в першому оповіданні прагнення до нової актуальної теми, а формально—певний нахил до психологічних нюансів. Оця остання властивість виступає опукліше в другому кращому оповіданні—«Пані».

Тематично оповідання «Пані» дуже незграбне.

Дуже дивно, що якраз молодий робітник заходився змалювати, як доживає стара колишня пані свої останні дні з єдиним другом—собачкою.

На колишнім панському дворі, в холодній занедбаній альтанці, що вже здавна вкрита павутинням, живе стара пані із своїм песиком. Вона живе надією, що її сини прийдуть з-за кордону й заберуть назад від «хамів» її

майно. Але роки минають, сини не приходять, і пані починає загнивати. Песик, єдиний її друг, ще молодий, хоче жити і починає паруватися з навколишніми «пролетарськими» собачками та покидає її.

Іншої сюжетної лінії, лінії, що показала б нових хазяїв двору, в оповіданні немає. Наприкінці він каже нам, що на панському дворі бавляться робітничі діти, що тепер там школа. Але сказано це мимохіть, і оповідання залишається, ніби спогади пані.

Прочитавши оповідання до кінця, залишається вражіння, що формально, як письменник, Добін тепер росте. Мова тут чистіша, соковитіша. Він звільнився тут від резонерства і одвертої тенденції.

Але ж, чи йде він шляхом молодого робітничого письменника?

Чи мусить Добін лазити по закутках, де доживають останні дні люди, що «під колесом», це для мене великий сумнів.

Коли старший письменник підходить до постатей минувшини, він не так підлеглий матеріялові. Його мистецький і ідеологічний багаж захистить його від ідеалізації і від впливу цих постатей. Його мистецький досвід дозволяє в одному і тому ж оповіданні дати дві сюжетні лінії, що закріплюють і занепад, і розквіт, і будівництво.

Молодому пролетарському письменникові покищо ще важко оперувати кількома головними фігурами та двома, а то й більше сюжетними лініями. Тимто починає він оспівувати мимоволі занепад задля занепаду.

Від Добіна, як молодого робітника, ми маємо право вимагати нової сюжетности, нових робітничих постатей, нових взаємин. А «Пані», не дивлячись на те, що її написано сильніш за «Ханке», не відповідає цим вимогам.

Про це мусить Добін пам'ятати.

Л. ШЕХТМАН

Л. Шехтман ще дуже, дуже молодий. Проте, його перше оповідання «Колектив» зачеплює одне з найболючіших питань нашої сучасности—безробіття.

До нього я не пригадую, щоб у єврейській радянській, а також пролетарській літературі широко зачеплювалося це питання. І дуже добре, що Шехтман взяв цю тему не абстрактно, не в загальних рисах, а конкретно.

В його оповіданні «Колектив» накреслено певними рисами життя дрібного крамаря й сина-комсомольця, безробітного, що сидить на батьківській шії.

Шехтман показує, як голод і злидні стерли будь-які батьківські почуття і прихильність. Триває запекла, мало не фізіологічна боротьба між батьком і сином за шматок хліба. Яшка, молодий комсомолец, не одинокий; мало не половина містечкової молоді тиняється «і б'ється—за висловом Харіка—головою об стінку».

В містечку є біржа праці. Але вона не може дати роботи всім безробітним.

Шехтман знає чудово біржу і малює її опукло і сильно.

Сторінки, де змальовується біржу, чи не найсильніші в його оповіданні.

Характерний також кінець оповідання: від злиднів і голоду, від сумнівів і бізробіття молодь виходить з бадьорими настроями. Є вихід—велике місто Харків...

П'ять безробітних юнаків: два шапкарі, два кравці і одна панчішниця ухвалюють заснувати колектив і їдуть до великого міста шукати роботи.

І ця юнацька групка, весела і галаслива, звертається до спілки, одержує грошову допомогу, рекомендаційного листа й прямує до великого міста—Харкова.

У закінченні відчувається стільки юнацького оптимізму й віри у велике місто, що це примушує забути про сумний початок.

Що писатиме Шехтман далі?

Чи збереже він оцю юнацьку віру, що з містечкових злиднів і руїни є вихід?

На це дадуть відповідь його дальші твори.

М. КОЗАКЕВИЧ

М. Козакевич стоїть осторонь від усієї групи. Його зовсім не захоплює конкретне оточення, або теми з фабрики. Навпаки, покищо він виявив безперечний нахил до далеких екзотичних країн і народів. В його кількох коротеньких оповіданнях відчувається, що він іде від книги, від культури, від перчитаного й вичитаного з книжок.

Чи зможе він перетворити цю культуру у щось своєрідне і барвисте, це покажуть його наступні твори.

ЕЛЯ КАГАН

Менський Еля Каган є, можливо, єдиний серед усіх молодих прозаїків, що оповідає про свої власні юнацькі переживання та настрої. Його оповідання мають ліричний та інтимний характер. Фабулу і події він пропускає крізь себе. Він пише зчаста від свого імені, обгортає свої оповідання якоюсь імпресіоністичною ліричністю, що не завжди пасує до простацької робітничої молоді, за яку він оповідає.

Його сюжетність покищо досить вузька і повторюється. Якщо в оповіданні «Глиняна нареченна» йому більш-менш щастить вплести лейтмотив до оповідання про будівництво будинку, в його другому оповіданні «В моєму дзеркалі» скеровано мистецьку увагу лише на суб'єктивні душевні переживання. Протягом усього оповідання показується його любов до непманської дочки, і задля соціального висновку, якого можна дійти на основі оповідання, що комсомолец не повинен кохатися з дівчиною чужої класи, не варто було витрачати стільки мистецької молоді енергії.

Проте, друге оповідання показує зріст Елі Кагана. В оповіданні «Глиняна нареченна» є багато банальностей. Всі порівняння взято з цеху і вони справляють часто чудне враження.

«В моєму дзеркалі» вже цього немає. Картинку, як сидять юнаки-кравці зі своїми дівчатами в садку, показано гостро і добре написано. Сюжет тут набагато міцніший, ніж у «Глиняній нареченній». Але ж метода, що

до неї тягнеться Каган, заважає йому вийти на широкий шлях. Отак інтимно, від свого імені можна оповідати про власні переживання, про інтимні дрібниці, але ж брати широку об'єктивну і соціально-важливу тему—буде важкувато.

Тут залишається ще підкреслити, що Каган зі своїм умінням оповідати стоїть осторонь від усієї групи і пробує застосувати гамсунівський стиль до нових людей і подій.

* * *

При найкращому ставленні до молодих письменників, при найглибшому переконанню в їхніх творчих можливостях, не можна замовчувати деяких негативних моментів, що можуть стати небезпечними для молоді літератури. Ні для кого не секрет, що наші молоді поети і прозаїки, написавши з десятків віршів, або двоє-трьох оповідань, починають переживати «письменницьку кризу», просякаються песимістичними настроями і замість нової барвистої сюжетности, замість бадьорих юнацьких пісень ми чуємо раптом, що «їх пригнічують труднощі», що «вони заплутались і загубилися у вирі подій».

Відкіля беруться оці часті й раптові кризи? Чому приходять вони так швидко до песимізму і розпачу? Чому, взагалі, вони так швидко замовкають і починають повторюватися?

Щоб відповісти на ці питання, спробуємо простежити шлях молодого пролетарського письменника.

Ікс почав писати 17—18 років. Великого життєвого досвіду він не мав і не міг мати. Письменницької культури—напевне ні. У перших своїх віршах чи оповіданні він оспівував свій варстат, своїх товаришів. Але, як тільки перші вірші та оповідання надруковано, молодий робітник вирішує, що на фабриці, що біля варсгату, що в школі йому нема чого більше робити. Він уже письменник, треба жити з літературної праці... Фактично це означає, що він кидає фабрику і стає перекладачем та газетярем,—це в кращому разі. Часто трапляється, що він просто починає тинятися по редакціях, чекає на аванси і починає «робити» вірші.

Замість залишитися на фабриці, вбирати в себе барвисті риси життя, придивлятися до своїх товаришів-робітників і продовжувати свою поетичну творчу роботу, він стає письменником од ледарства, заповнює свій час в оточенні п'яти-шости таких як і він молодих письменників.

Свій колишній ґрунт, своє соціальне оточення він утратив. Нового оточення він не знайшов (бо ж не можна редакційні коридори вважати за здорове оточення для молодого письменника). І що пустіше та безглуздіше стає його життя, то важчі й сумніші стають його настрої.

А найсерйозніше є те, що нема про віщо писати. Бо невеличкий пролетарський досвід він уже використав або розгубив, вештаючись отак без діла. Жодного досвіду, що мав би соціальне значіння, він більш не надбає. Залишається одна тема:—писати про себе і свої власні настрої. Але тут виявляється, що його власні настрої цікаві лише для нього і його близьких товаришів-письменників. Бо раніш його голосом промовляла кляса, соціальне оточення, а тепер? Чий поет він тепер?

Коли Харік чи Квітка пишуть про себе або про свої настрої, завжди відчуваєш, що за їхніми плечима стоять певні народні маси, які торують свій важкий шлях до нових життєвих умов. Коли Гофштейн, Кушніров, Фінінберг пишуть ліричні вірші про себе, відчуваєш за їхніми спинами шари інтелігенції, що простують до революції. А молоді пролетарські поети, коли вони відриваються від свого коріння, від свого пролетарського оточення, вони нікого не зворушують.

Треба піднести питання про повернення молодих пролетарських письменників до фабрики, до виробництва, до життя. Треба пам'ятати, що коли молодий письменник залишає фабрику і стає професіоналом-письменником, на нього чекає безліч небезпек.

Ми маємо купку талановитих молодих поетів і письменників. На об'язку нашої партійної і письменницької громадськості є створити для них товариське, тепле оточення. Але ще важливіше, щоб молодь зрозуміла, що залишатися на фабриці, щільно зв'язаними з робітничою масою, для них не лише матеріальне питання, а що від цього залежить дальший шлях їхньої творчості.
